

RACCOMBAT analītiskais ziņojums: Latvija

Autori: Agnese Lāce, Rasmuss Filips Geks, PROVIDUS

2018. gada aprīlis

Saturs

Sociālās integrācijas kursu veidi	4
I. Valsts tiesību akti un pamattiesības sociālās integrācijas jomā	6
1. Satversmes pamatprincipi un sabiedrības vērtības	6
2. Aizsardzība pret diskrimināciju un tās aizliegums	7
3. Tiesiskums un tiesībaizsardzības iestādes	11
4. Personas tiesību pārkāpšana	15
5. Aizdomās turētā un apsūdzētā tiesības	15
6. Juridiskā palīdzība	16
II. Valsts tiesību aktu un pamattiesību mācīšanas metodika	19
1. Pasniedzēju profili un kvalifikācija	19
2. Mācīšanas metodes	19
3. Uzņēmēja kopienas iekļaušana sociālās integrācijas mācību programmā	20
4. Gadījuma izpēte	20
Pirmā lekcija	21
Otrā lekcija	22
III. Tiesību aktu un pamattiesību mācīšana kā daļa no sociālās integrācijas: ietekmes novērtējums	24
1. Pašreizējā sociālās integrācijas sistēmas periodiskā un <i>ad hoc</i> novērtēšana	24
2. Sociālās integrācijas sistēmas novērtēšanas rādītāji	24
3. Kursu apmeklētāju atsauksmes	25
IV. Secinājumi un ieteikumi	26
1. Sociālās integrācijas sistēmas spēja sekmēt kursu apmeklētāju informētību un sagatavot viņus pret rasistiskām un ksenofobiskām darbībām	26
2. Ieteikumi	28
Izmantotā literatūra	31

Saīsinājumu saraksts

PMIF	Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds
ESPH	Eiropas Savienības Pamattiesību harta
LESD	Līgums par Eiropas Savienības darbību
NVO	Nevalstiskā organizācija
JPA	Juridiskās palīdzības administrācija
ES	Eiropas Savienība
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

Ievads

Pēdējos gados jauniebraucēju skaits Latvijā sācis pieaugt. Nodarbinātības nolūkos uz Latviju dzīvot pārceļas cilvēki no Eiropas Savienības un citām valstīm, līdzīgi ņemot savas ģimenes. Arī remigranti atpakaļ uz dzīvi Latvijā pārceļas kopā ar dzīvesbiedriem no citām valstīm. Savukārt bēgļu krīzes rezultātā uz Latviju kopš 2016. gada pārmitināti arī vairāki simti patvēruma meklētāji. Prognozes liecina, ka citu valstu pilsoņu skaits Latvijā turpinās pieaugt, tādēļ spēja veicināt viņu veiksmīgu iekļaušanos sabiedrībā ir svarīgs politikas veidotāju uzdevums.

Tomēr Latvijas sabiedrība uz šādām pārmaiņām raugās skeptiski. Lai gan vairākums atbalsta remigrāciju un imigrāciju no ES dalībvalstīm, viedoklis pret cita veida imigrāciju ir negatīvs.¹ Aizspriedumi pret iebraucējiem, it īpaši cilvēkiem ar citu ādas krāsu vai no valstīm ar atšķirīgu kultūru, novērojami arī ikdienā - iebraucēji saskaras ar noraidošu un diskriminējošu attieksmi meklējot darbu un dzīvesvietu, lūdzot atbalstu no valsts vai pašvaldības, kā arī vispārīgi mēģinot uzsākt dzīvi Latvijā.²

Lai pievērstu Latvijas politikas veidotāju uzmanību šai problēmai, domnīca PROVIDUS piedalās starptautiskā projektā RACCOMBAT. Tā mērķis ir ieviest tiesiskuma elementus citu valstu pilsoņu valodas un sociālo prasmju apguves procesā, tādējādi uzlabojot iebraucēju spējas savas tiesības aizstāvēt. Vienlaikus projekta aktivitātes palīdz veicināt efektīvāku integrācijas jautājumu iekļaušanu atbalstošo politiku veidošanā, kā arī iepazīstināt sabiedrību ar labo praksi sociālo prasmju apguvē.

Šis pētījums analizē sociālās integrācijas atbalsta pasākumus Latvijā caur tiesiskuma prizmu. Tajā apkopota informācija par dažādām jauniebraucēju grupām pieejamajiem integrācijas atbalsta pasākumiem, ar diskriminācijas novēršanu saistītiem normatīvajiem aktiem, kā arī par valstī pieejamām procedūrām no diskriminācijas cietušo tiesību aizsardzībai. Pētījumā tiek vērtēts, cik lielā mēra integrācijas atbalsta pasākumi satur informāciju par tiesiskumu un diskriminācijas novēršanu, kā arī sniegti ieteikumi, kā šos atbalsta pasākumus uzlabot.

Šis pētījums papildina iepriekšējo projektā publicēto pētījumu, kurā tika uzskaitīti atbalsta pasākumi iebraucēju sociālo prasmju apguvei un integrācijai.³ Abi pētījumi ir daļa no lielāka pētījumu kopuma, kurā ar integrāciju un diskrimināciju saistītie jautājumi tiek apskatīti arī citās ES valstīs.⁴

¹ "Trīs atziņas no jaunākajām aptaujām par imigrāciju", Ramsuss Filips Geks. Skatīts 25.06.2018.

² Autoru novērojumi fokusa grupās ar citu valstu pilsoņiem Latvijā.

³ Lāce, Agnese un Rasmuss Filips Geks. „Mapping of social orientation: the case of Latvia”, Sabiedriskās politikas centrs Providus (2018).

⁴ "RACCOMBAT Documents and Publications". Skatīts 25.06.2018.

Sociālās integrācijas kursu veidi

Šobrīd sociālās integrācijas kursi ir pieejami trešo valstu valstspiederīgajiem un patvēruma meklētājiem kā daļa no divu atsevišķu projektu iniciatīvām, ko pārvalda Kultūras ministrija un finansē PMIF. Abos šajos projektos kursus ārpakalpojumu veidā nodrošina vietējās NVO.

Patvēruma meklētāji

Sociālās integrācijas kursus patvēruma meklētājiem nodrošina biedrība „Patvērums „Drošā māja””. Patvēruma meklētājiem tiek piedāvāts mācību kurss 20 akadēmisko stundu apmērā, kas notiek mazās grupās līdz 15 cilvēkiem. Kursu saturu izstrādā un īsteno organizācija, balstoties uz attiecīgā projekta specifikācijā norādītajām tēmām.⁵

Trešo valstu valstspiederīgie

Integrācijas kursi trešo valstu valstspiederīgajiem tiek nodrošināti kā daļa no trīs atsevišķu projektu iniciatīvām:

- Projektu „Esi sveicināta, simtgades Latvija” īsteno Daugavpils Universitātes Mūzizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrība „Intelektu parks”;
- Projektu „Mēs – Latvijā” īsteno NVO „Inovāciju atbalsta centrs”;
- Projektu „Integrācijas ABC” īsteno NVO „Sadarbības platforma”.⁶

Pakalpojumu sniedzēju nolikumā tika noteikts, ka integrācijas kursu apjomam jābūt no 16 līdz 30 akadēmiskajām stundām grupās no 10 līdz 20 cilvēkiem, nodrošinot nepieciešamo tulkojumu, reģionālu partnerību un 1-3 starpkultūru komunikāciju veicinošus socializācijas pasākumus.ursos bija jāietver šādas tēmas: Latvijas vēsture un politiskā sistēma, sociālie, izglītības un veselības aprūpes pakalpojumi, nodarbinātība un uzņēmējdarbības iespējas, kā arī kultūra un tradīcijas. Katrs no trīs kursu rīkotājiem piedāvā nedaudz atšķirīgu integrācijas kursu veidu un saturu.⁷

⁵ „(..) Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām (..) konkursa nolikums”. Skatīts 26.04.2018.

⁶ „Noslēgto līgumu saraksts. Aktivāte Nr.8”. Skatīts 21.04.2018.

⁷ „Programmas, kas uzlabo imigrantu līdzdalību (integrācijas kursi) (..) konkursa nolikums.”. Skatīts 26.04.2018.

I. Valsts tiesību akti un pamattiesības sociālās integrācijas jomā

1. Satversmes pamatprincipi un sabiedrības vērtības

Satversme

Latvijas Satversme ir valsts pamatdokuments.⁸ Tā nosaka, ka Latvija ir demokrātiska republika, īpaši uzsverot to, ka valsts suverēnā vara pieder tautai.⁹ Visbūtiskākās izmaiņas Satversmē tika izdarītas 2002. gadā, pievienojot tai cilvēktiesību katalogu, kā arī 2003. un 2004. gadā, kad to grozīja, lai Latvija varētu iestāties Eiropas Savienībā.¹⁰

Latvijas parlamentu - Saeimu uz četriem gadiem, aizklāti balsojot, ievēl pilntiesīgi Latvijas pilsoņi, un vēlēšanu pamatā ir proporcionālas pārstāvības princips. Saeimai pieder augstākā likumdevējvara. Tā uzrauga tiesu varu, apstiprinot visus ieceltos tiesnešus, un ievēl prezidentu, kuram ir reprezentatīva loma un ierobežotas likumu ierosināšanas, apžēlošanas, diplomātisko pārstāvju iecelšanas tiesības, kā arī Nacionālo bruņoto spēku augstākā vadoņa pienākumi.¹¹

Augstākā valsts izpildvara pieder Ministru kabinetam. Prezidenta aicinātais Ministru prezidenta kandidāts izveido Ministru kabinetu, kuru apstiprina Saeima. Ministru kabinetam ir likumdošanas tiesības un tiesības iecelt un apstiprināt amatā civildienesta ierēdņus. Tam ir pilnvaras izdot normatīvos aktus (noteikumus), ja to pieļauj konkrēti tiesību akti vai ja attiecīgais jautājums tiesību aktos nav reglamentēts.¹²

Cilvēka pamattiesības

Satversmes VIII nodaļā norādīts, ka valsts atzīst cilvēka pamattiesības saskaņā ar likumiem un starptautiskiem līgumiem. Tajā uzsvērtas tiesības uz dzīvību, brīvību un drošību, kā arī tiesības uz īpašumu, tiesības izvēlēties nodarbošanos, tiesības uz cieņas un goda aizsardzību, privātās dzīves neaizskaramību, Latvijas iedzīvotāju tiesības brīvi pārvietoties, tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību.¹³

Pilsoņu tiesības piedalīties politikas veidošanas procesos ietver dalību politiskās partijās, sabiedriskās organizācijās un miermīlīgās sapulcēs, gājienos vai piketos. ES pilsoņiem, kuri ir pastāvīgie valsts iedzīvotāji, ir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās un strādāt pašvaldībās. Mazākumtautībām valstī ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu un etnisko un kultūras savdabību.¹⁴

Satversmes 91. pants uzsver diskriminācijas aizliegumu. "Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas."¹⁵ Šis pants ir interpretējams kā galvenais tiesiskās vienlīdzības principa elements.¹⁶

⁸ [Latvijas Republikas Satversme](#). Skatīts 24.04.2018.

⁹ „[Satversme —Latvijas Republikas konstitucionālais pamats](#)”. Skatīts 22.04.2108.

¹⁰ „[Guide to Latvian Legal System and Legal Research](#)”. Skatīts 26.04.2018.

¹¹ „[Guide to Latvian Legal System and Legal Research](#)”. Skatīts 26.04.2018.

¹² „[Ministru Kabinets](#)”. Skatīts 26.04.2018.

¹³ [Latvijas Republikas Satversme](#). Skatīts 24.04.2018.

¹⁴ [Latvijas Republikas Satversme](#). Skatīts 24.04.2018.

¹⁵ [Latvijas Republikas Satversme](#). Skatīts 24.04.2018.

¹⁶ Levīts, Egils. „[Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības](#)”. Rīga, 2011, 74-75. lpp.

Kursu saturs

Integrācijas kursi abām mērķa grupām ietver informāciju par Satversmi kā par Latvijas valsts pamatdokumentu. Patvēruma meklētājiem tika skaidroti Latvijas valdības struktūras pamatprincipi, kā arī Ministru prezidenta un Valsts prezidenta lomas. Taču viņiem netika pastāstīts par citu valstu valstspiederīgo pamattiesībām vai arī veidiem, kā politiskā sistēma un no tās izrietošie lēmumi var šo mērķa grupu ietekmēt.

Trešo valstu valstspiederīgo kursi paredz iekļaut informāciju par valsts politisko sistēmu, līdzīgi kā tas ir patvēruma meklētājuursos, bet atkārtoti jānorāda, ka tajos nav īpaša uzsvara uz trešo valstu valstspiederīgo pamattiesībām.

2. Aizsardzība pret diskrimināciju un tās aizliegums

Starptautiskie tiesību akti

Vairāki **starptautiskie cilvēktiesību dokumenti**, tostarp ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1976), ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (1976) un Eiropas Cilvēktiesību konvencija (1953), pieprasa Latvijai nodrošināt konkrētas tiesības bez diskriminācijas. Latvija ir ratificējusi arī tieši ar diskrimināciju saistītas konvencijas, tostarp ANO Starptautisko konvenciju par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (1969), Konvenciju par jebkuras sievietu diskriminācijas izskaušanu (1979) un Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (2008).¹⁷

ES primārie tiesību akti, tostarp ESPH 21. pants¹⁸ un LESD 10. pants¹⁹, aizliedz diskrimināciju. Turklāt vairāki sekundārie tiesību akti, piemēram, direktīvas, arī aizliedz diskrimināciju, kas balstīta uz rasi, dzimumu, etnisko piederību, reliģiju, invaliditāti, vecumu vai seksuālo orientāciju.²⁰ Šo direktīvu principi ir transponēti valsts tiesību aktos, piemēram, Krimināllikumā un Patērētāju tiesību aizsardzības likumā, kas aprakstīti tālāk.

Valsts tiesību akti

Satversmes 91. pants ir galvenais valsts tiesību princips, kas aizliedz diskrimināciju. Tas aizliedz visa veida diskrimināciju, bet nemin konkrētus diskriminācijas aizlieguma iemeslus. Šis pants ir saistošs un tieši piemērojams visām valsts iestādēm, padarot diskrimināciju valsts sektorā par pretlikumīgu, savukārt diskriminācijas aizliegšanai privātajā sektorā nepieciešami īpaši tiesību akti.²¹

Parasti iemesli, kas **valsts tiesību aktos nepārprotami aizliedz** diskrimināciju, ietver “rasi, etnisko piederību, valstisko piederību (dažos gadījumos ar to saprot „etnisko izcelsmi”, bet citos — „pilsonību”), dzimumu, valodu, partijas piederību, reliģisko un politisko „vai citu” pārliecību, kas ietver arī ticību, nereliģisko stāvokli, mantisko vai sociālo stāvokli, ieņemamo amatu un izcelsmi, dažkārt arī veselības stāvokli, dzīvesvietu un nodarbošanos”.²²

Nodarbinātība un profesionālās apmācības ir stingri aizsargātas ar vienlīdzīgu iespēju principiem. Gan darba sludinājumi, intervijas un līgumi, gan darba tiesiskās attiecības tiek aizsargātas, īpašu uzsvāru liekot uz paaugstināšanu amatā, darba apstākļiem, atalgojumu, profesionālajām apmācībām, kā arī darba attiecību izbeigšanu. Darba likumā²³ norādīts vispilnīgākais saraksts ar diskriminācijas aizliegšanas iemesliem, ietverot diskrimināciju rases, ādas krāsas, vecuma, invaliditātes, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās un/vai sociālās izcelsmes, dzimuma, mantiskā

¹⁷ Dupate, Kristīne un Garokalna-Bihela, Guna. [„Es un sabiedrība – mūsu iespējas un tiesības. Diskriminācijas novēršanas rokasgrāmata juridiskām profesijām.”](#) Rīga, 2014.

¹⁸ 2000/C 364/01 (18.12.2000.).

¹⁹ 2012/C 326/01 (26.10.2012.).

²⁰ 2000/43/EK (29.07.2000.), 2000/78/EK (27.11.2000.) un 2006/54/EK (05.07.2006.).

²¹ Kamenska, Anhelita. [„Country Report. Non-discrimination. Latvia”](#), Eiropas Komisija (2017), 8. lpp.

²² Kamenska, Anhelita. [„Country Report. Non-discrimination. Latvia”](#), Eiropas Komisija (2017), 33. lpp.

²³ Latvija / Darba likums, (20.06.2001.).

vai ģimenes stāvokļa vai citu iemeslu dēļ,²⁴ kamēr Fizisko personu — saimnieciskās darbības veicēju — diskriminācijas aizlieguma likums min dzimumu, vecumu, reliģisko, politisko vai citu pārliecību, seksuālo orientāciju, invaliditāti, rasi un etnisko piederību²⁵.

Krimināllikumā ir iekļauti vairāki panti, kas nepārprotami aizliedz diskrimināciju, nosakot arī atbildību pastipriņošus apstākļus rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ²⁶, par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu²⁷, par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ²⁸, par diskrimināciju rasu, nacionālās, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums.²⁹ Par visiem šiem pārkāpumiem var sodīt ar naudas sodu, piespiedu darbu un brīvības atņemšanu.

Civillikums ļauj personām tiesas ceļā prasīt zaudējumu atlīdzināšanu³⁰, jo īpaši gadījumos, kad netika uzsākts kriminālprocess vai tā rezultātā netika piespriests sods. Latvijas tiesu praksē ir bijuši tikai daži šādi gadījumi, bet tie dod tiesisko pamatu pieprasīt atlīdzību naudā par morālo kaitējumu, ko izraisījusi, piemēram, naida runa.³¹

Pieklūve **precēm un pakalpojumiem**, tostarp mājokļiem, ir atrunāta Patērētāju tiesību aizsardzības likumā³², kas, piedāvājot precī vai pakalpojumu, pārdodot precī vai sniedzot pakalpojumu, aizliedz diskrimināciju, kura balstīta uz dzimumu, rasi, etnisko piederību vai invaliditāti.³³

Sociālās drošības sistēma, tostarp sociālās apdrošināšanas un veselības aprūpes sistēmas, mēģina nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi pakalpojumiem. Likums “Par sociālo drošību”³⁴ un Ārstniecības likums³⁵, nodrošinot sociālos pakalpojumus un medicīnisko aprūpi, aizliedz diskrimināciju, kas balstīta uz rasi, etnisko piederību, valstspiederību, vecumu, invaliditāti, veselības stāvokli, reliģiju, politisko vai citu pārliecību, sociālo izcelsmi, dzimumu, mantisko vai ģimenes stāvokli vai citiem apstākļiem.³⁶

Izglītības pieejamība ir plaši aizsargāta — Izglītības likums³⁷ paredz tiesības uz izglītību Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem, ES, EEZ/Šveices Konfederācijas pilsoņiem, pastāvīgajiem iedzīvotājiem, Eiropas Kopienas pastāvīgajiem iedzīvotājiem ar derīgu uzturēšanās atļauju Latvijā un personām, kuras ir saņēmušas starptautiskās aizsardzības statusu. Tajā arī norādīts, ka personām ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases vai etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās vai politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās vai dzīvesvietas.³⁸

Kopš 2013. gada Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums arī aizliedz **audio vai audiovizuālajos komerciālajos paziņojumos** kurināt naidu un aicināt **diskriminēt** dzimuma, vecuma, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, seksuālās orientācijas, invaliditātes, rases vai etniskās piederības, vai valstspiederības dēļ.³⁹

Diskriminācijas aizlieguma iemeslu tvērums

²⁴ [„Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums”](#). Skatīts 22.04.2018.

²⁵ Latvija / Fizisko personu — saimnieciskās darbības veicēju — diskriminācijas aizlieguma likums, (19.12.2012.).

²⁶ Latvija / Krimināllikuma 48. panta 14. daļa (17.06.1998.).

²⁷ Latvija / Krimināllikuma 78. pants, (17.06.1998.).

²⁸ Latvija / Krimināllikuma 150. pants, (17.06.1998.).

²⁹ Latvija / Krimināllikuma 149¹. pants, (17.06.1998.).

³⁰ Latvija / Civillikuma 1635. un 2352(1). pants, (01.09.1992.).

³¹ Kučs, Artūrs and Juris Gromovs, Aija Lulle. [“Rasisma un neiecietības novēršana”](#). Starptautiskā Migrācijas organizācija, Rīgas birojs (2009). 91. lpp.

³² Latvija / Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 3.1 pants, (18.03.1999.).

³³ [„Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums”](#). Skatīts 22.04.2018.

³⁴ Latvija / Likums „Par sociālo drošību”, (07.09.1995.).

³⁵ Latvija / Ārstniecības likums, (26.02.1998.).

³⁶ [„Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums”](#). Skatīts 22.04.2018.

³⁷ Latvija / Izglītības likums, (29.10.1998.).

³⁸ [„Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums”](#). Skatīts 22.04.2018.

³⁹ Kamenska, Anhelita. [„Country Report. Non-discrimination. Latvia”](#), Eiropas Komisija (2017), 33. lpp.

Galvenā tiesību aktu problēma ir to fragmentārais raksturs. Valstī nepastāv viens visaptverošs likums par diskrimināciju. Lai arī atsevišķos likumos ir atrunātas visas jomas, ko pieprasa attiecīgās ES direktīvas, tajos nav iekļauti visi diskriminācijas aizlieguma iemesli. Piemēram, seksuālā orientācija ir norādīta tikai darba tiesību aktos, savukārt invaliditāte ir minēta darba, patērētāju tiesību un sociālās drošības tiesību normās, bet vecums kā iemesls ir minēts tikai darba, pacientu tiesību un sociālās drošības tiesību aktos⁴⁰.

Galvenās iestādes un citas ieinteresētās puses

Tieslietu ministrija ir valsts iestāde, kas atbild par tieslietu sistēmas politiku, tiesu sistēmu un tiesu administrāciju. Tās funkcijas ietver tieslietu sistēmas un valsts tiesību aktu politikas izstrādāšanu, organizēšanu un koordinēšanu. Šī iestāde atbild par tādu tiesību normu ieviešanas koordinēšanu, kas novērš diskrimināciju valsts tiesību aktos.⁴¹

Labklājības ministrija ir valsts iestāde, kas atbild par darba, sociālās aizsardzības, bērnu un ģimenes tiesību jomu, kā arī par vienlīdzīgām tiesībām cilvēkiem ar invaliditāti un dzimumu līdztiesību. Ministrija iesaistās tādu projektu īstenošanā, kuru mērķis ir sekmēt to grupu iekļaušanu darba tirgū, kuras saskaras ar vislielāko diskriminācijas risku, ieskaitot cilvēkus ar fiziska vai garīga rakstura traucējumiem.⁴²

Tiesībsarga birojs ir neatkarīga valsts iestāde, kuras darbību regulē Tiesībsarga likums. Tas aizsargā personu tiesiskās intereses gadījumos, kad valsts vai pašvaldības iestādes ir pārkāpušas to cilvēktiesības. Birojs arī veic savas funkcijas, lai „nodrošinātu vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un novērstu diskrimināciju, veicinātu labas pārvaldības principa ievērošanu jautājumos, kas saistīti ar cilvēktiesību ievērošanu, atklātu trūkumus tiesību aktos un to piemērošanā, kā arī sekmētu sabiedrības informētību par cilvēktiesībām”.⁴³ Privātpersonas var iesniegt tiesībsargam sūdzības vai informācijas pieprasījumus saistībā ar šiem jautājumiem, un nepieciešamības gadījumā tiesībsargs var pārstāvēt privātpersonu tiesības un intereses administratīvajā tiesā.⁴⁴

Valsts darba inspekcija ir Labklājības ministrijas pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde. Tās funkcija ir panākt, ka Latvijā tiek ievēroti darba tiesisko attiecību un darba aizsardzības tiesību akti, uzturot drošu un veselībai nekaitīgu darba vidi. Ja, neatkarīgi no darba devēja veida, darba attiecībās ir konstatēta diskriminācija, persona iesniedz sūdzību Valsts darba inspekcijai, kas var piespriest administratīvo sodu.⁴⁵ Gadījumos, kad persona uzskata, ka pret to darbā ir vērstā diskriminējoša attieksme, tai ir tiesības iesniegt sūdzību tiesā un pieprasīt zaudējumu atlīdzību.⁴⁶

Juridiskās palīdzības administrācija ir Tieslietu ministrijas padotības iestāde, kura nodrošina maznodrošinātām un trūcīgām personām pieeju juridiskajai palīdzībai, kā arī valsts kompensāciju izmaksāšanu vardarbīgos noziegumos cietušajām personām. Šī iestāde izskata juridiskās palīdzības pieteikumus un kompensācijas pieprasījumus, izmaksā juridiskajai palīdzībai paredzētos līdzekļus un kompensācijas cietušajiem, apstiprina pieteikumus, slēdz līgumus un uztur juridiskās palīdzības reģistru.⁴⁷

Latvijas Cilvēktiesību centrs ir neatkarīga nevalstiskā organizācija, kas nodarbojas ar integrācijas, diskriminācijas un naida noziegumu/runas novēršanas, patvēruma, migrācijas un pamatbrīvību jautājumiem. Tā veic monitoringu, pētniecību un politikas analīzi un sniedz juridisko palīdzību par cilvēktiesību jautājumiem, tai skaitā pārstāvēt klientus valsts un starptautiskajās tiesās.⁴⁸

⁴⁰ Kamenska, Anhelita. „Country Report. Non-discrimination. Latvia”, Eiropas Komisija (2017), 7. lpp.

⁴¹ „Tieslietu ministrijas funkcijas”. Skatīts 29.04.2018.

⁴² „Ministrija”. Skatīts 29.04.2018.

⁴³ Latvija / Tiesībsarga likums, (06.04.2006.).

⁴⁴ „Tiesībsargs”. Skatīts 26.04.2018.

⁴⁵ „Valsts Darba Inspekcija”. Skatīts 26.04.2018.

⁴⁶ „Aizsardzības mehānismi diskriminācijas gadījumos”, Latvijas Cilvēktiesību centrs. Skatīts 27.04.2018.

⁴⁷ „Informācija par Juridiskās palīdzības administrāciju”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

⁴⁸ „Latvijas Cilvēktiesību centrs”. Skatīts 26.04.2018.

Juridiskās un administratīvās procedūras

Parasti diskriminācijas lietu izskata **vispārējās jurisdikcijas tiesā**, ierosinot civillietu saskaņā ar Civilprocesa likumu un Likumu „Par tiesu varu”.⁴⁹ Turklāt personas var iesniegt atbildīgajai valsts iestādei, augstākai iestādei vai rajona (pilsētas) tiesai kā pirmās instances tiesai sūdzību par iestādes faktisko rīcību vai administratīvajiem aktiem.⁵⁰ Lielāko daļu civillietu pirmajā instancē rajona tiesā izskata viens tiesnesis, bet sarežģītākas lietas var izskatīt arī trīs tiesneši. Pieņemtos lēmumus var pārsūdzēt otrās instances rajona tiesā, kur lietu izskata vairāki tiesneši.⁵¹

Lielākā daļa administratīvo lietu izskata rakstveida procesā, savukārt civillietas parasti izskata mutvārdu procesā. 2016. gadā vidējais civillietas ilgums pirmajā instancē bija aptuveni pieci mēneši, savukārt lietas otrās instances tiesā izskatīja astoņus mēnešus.⁵² Krimināllietas saistībā ar darba strīdiem izskatīja ātrāk — trīs līdz četrus mēnešu laikā. Administratīvo lietu izskatīšana aizņēma daudz ilgāku laiku. Pirmstiesas process var ilgt līdz pat pieciem mēnešiem, pirmās instances tiesa vidēji izskata lietas septiņu mēnešu laikā, kamēr otrās instances tiesa izskata lietas aptuveni 12 mēnešu laikā.⁵³ Ilgie tiesas procesi tiek minēti kā galvenais šķērslis, kas personām liedz piekļuvi tiesu sistēmai⁵⁴, taču Tieslietu ministrija mēģina situāciju uzlabot, pieņemot darbā jaunus tiesnešus un veicot lietu pārdali starp tiesnešiem, kā arī sekmējot mediācijas izmantošanu civillietās.⁵⁵

Personas par jebkāda veida diskrimināciju var arī iesniegt **sūdzību Tiesībsarga birojā**. Sūdzības izskatīšanas process ir konfidenciāls un tiek nodrošināts bez maksas. Saskaņā ar biroja noteikumiem, tas vienmēr cenšas atrast abām pusēm pieņemamu risinājumu. Ja savstarpēju vienošanos nav iespējams panākt, birojs veic lietas juridisko aspektu novērtēšanu. Novērtējums nav juridiski saistošs, bet tālākā tiesvedībā to ņem vērā kā ieteikumu. Pēc sūdzības izskatīšanas birojs var iesniegt sūdzību atbilstošajām iestādēm vai pieņemt lēmumu par lietas ierosināšanu. Kamēr birojs izskata sūdzību, personai nav liegts vienlaicīgi vērsties tiesā, uzsākt administratīvo procesu vai veikt citas tiesiskās darbības saistībā ar šo atgadījumu.⁵⁶

Ziņošana par likumpārkāpumu Valsts policijai ietver iesnieguma par pārkāpumu iesniegšanu jebkurā Valsts policijas iecirknī. Pēc tam iesniegumu pārsūta atbilstošajai policijas struktūrvienībai, kur policija veic apstākļu izvērtēšanu un lemj, vai uzsākt kriminālprocesu vai tiesvedību administratīvā pārkāpuma lietā. Personām ir tiesības prokuratūrā 10 dienu laikā pārsūdzēt lēmumu par lietas uzsākšanu. Ja persona tiek atzīta par cietušu, tai ir tiesības pieprasīt informāciju par izmeklēšanas gaitu.⁵⁷ Ja diskriminācija ir notikusi saistībā ar darba attiecībām, papildu sūdzības var iesniegt Valsts darba inspekcijai. Inspekcija var lemt par sūdzības izskatīšanu un piespriest organizācijai administratīvo sodu. Līdzīgas sūdzības var iesniegt Patērētāju tiesību aizsardzības centram par diskrimināciju no konkrētu reklāmdevēju puses, savukārt Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome izskata sūdzības par diskrimināciju radio un televīzijā.⁵⁸

⁴⁹ Latvija / Civilprocesa likums, (14.10.1998.), Latvija / Likums „Par tiesu varu”, (15.12.1992.).

⁵⁰ Latvija / Administratīvā procesa likums, 92. pants, (25.10.2001.).

⁵¹ „Civillietas.” Latvijas tiesu portāls.

Latvijas Cilvēktiesību centrs (2017), [Lifecycle of a Hate Crime. A Country Report for Latvia](#), 9. lpp.

⁵² Latvijas Republikas Tieslietu Ministrija, 2016. gada publiskais pārskats, 18. lpp.

⁵³ Latvijas Republikas Tieslietu Ministrija, 2016. gada publiskais pārskats, 18. lpp.

⁵⁴ ASV Valsts departaments, Latvia 2016 Human Rights Report, 5. lpp.

⁵⁵ Latvijas Republikas Tieslietu Ministrija, 2016. gada publiskais pārskats, 45. lpp.

⁵⁶ „Tiesībsargs”. Skatīts 26.04.2018.

⁵⁷ Valsts policija, „Jūs vērsāties Valsts policijā? Kas notiek tālāk? Īss ceļvedis Jūsu tiesībās”, 2013, 3. lpp.

⁵⁸ „Aizsardzības mehānismi pret diskrimināciju”, Tiesībsarga birojs. Skatīts 28.04.2018.

Kursu saturs

Integrācijas kursus patvēruma meklētājiem informācija par diskrimināciju un vienlīdzīgām iespējām tiek apskatīta atsevišķā apmācību modulī. Kursi apskata juridisko definīciju jēdzienam "diskriminācija", uzskaita vairākus diskriminācijas veidus, kas var notikt, un parāda gadījumus, kad diskriminācija būtu varējusi notikt. Kursos tiek pieminēts arī Tiesībsarga birojs un Latvijas Cilvēktiesību centrs kā iestādes, kurās var vērsties pēc juridiskās palīdzības diskriminācijas jautājumos.

Trešo valstu valstspiederīgoursos nav iekļauts atsevišķs modulis par diskrimināciju, bet jautājumi par to var rasties *ad hoc* veidā diskusiju laikā, vai arī pasniedzējs pamatinformāciju par diskrimināciju var iekļaut kursu saturā.

3. Tiesiskums un tiesībaizsardzības iestādes

Galvenie tiesību akti

Noziedzīgi nodarījumi un par tiem paredzētie sodi Latvijā ir atrunāti Krimināllikumā. Par noziedzīgu nodarījumu atzīstams „ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums (darbība vai bezdarbība), kurš paredzēts Krimināllikumā un par kura izdarīšanu draud kriminālsods.”⁵⁹ Tas (1) nodrošina vispārēju aizsardzību pret diskrimināciju etniskās piederības, valstspiederības, rases vai reliģijas dēļ, (2) soda aizlieguma pārkāpumus, kas atrunāti citos tiesību aktos, (3) aizsargā pret darbībām, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida izraisīšanu, un (4) aizsargā pret darbībām, kas vērstas uz naida izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai citu pazīmju dēļ.⁶⁰

Administratīvie pārkāpumi tiek aprakstīti Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kura mērķis ir „aizsargāt sabiedrisko iekārtu, tīrību, pilsoņu sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesības un brīvības, kā arī komersantu, iestāžu un organizāciju tiesības un likumīgās intereses, noteikto pārvaldes kārtību, valsts un sabiedrisko kārtību”. Kodekss arī nosaka administratīvos sodus un kompetentās iestādes, kas var šos sodus uzlikt.⁶¹ Diskriminācijas aizliegums ir minēts 204.^{17.} pantā, kas par normatīvajos aktos noteiktā diskriminācijas aizlieguma pārkāpšanu paredz naudas sodu no 140 līdz 700 eiro. Turklāt Valsts darba inspekcija ir iecelta par iestādi, kas atbildīga par diskrimināciju darba vietā, kamēr rajona (pilsētas) tiesu tiesneši izskata visas citas ar diskrimināciju saistītās lietas.⁶²

Tiesībaizsardzības iestādes

Policija Latvijā sastāv no Valsts policijas un Drošības policijas, kuras finansē valsts un pilda savus pienākumus visā valsts teritorijā. Tās ir leklīetu ministrijas pārraudzībā esošas iestādes. Savukārt pašvaldībām ir tiesības finansēt un veidot savas pašvaldības policijas iestādes⁶³.

Valsts policija

Valsts policija ir iedalīta piecās reģionu pārvaldēs, kas sastāv no vairākiem iecirkņiem, kuri pārvalda katru valsts administratīvo reģionu. Katrā iecirknī ir Kriminālpolicijas, Kārtības policijas un Administratīvā nodaļa⁶⁴. 2016. gada decembrī Valsts policijā strādāja 7829 darbinieki⁶⁵.

⁵⁹ Latvija / Krimināllikuma 6. pants, (17.06.1998.).

⁶⁰ Latvija / Krimināllikuma 78., 150. un 149¹. pants, (17.06.1998.).

⁶¹ Latvija / Administratīvo pārkāpumu kodekss, (07.12.1984.).

⁶² Latvija / Administratīvo pārkāpumu kodeksa 213. un 215³. pants, (07.12.1984.).

⁶³ Latvijas Cilvēktiesību centrs, „Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police”, 2009, 20. lpp.

⁶⁴ Šie reģioni ir Kurzeme, Latgale, Rīga, Vidzeme un Zemgale.

⁶⁵ Latvijas Valsts Policija, „Publiskais pārskats 2016”, 2016, 20. lpp.

Valsts policijas uzdevumi ir: garantēt sabiedrības un personu drošību, novērst noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus, atklāt noziedzīgus nodarījumus un atrast vainīgos, sniegt palīdzību privātām organizācijām un privātpersonām viņu tiesību aizsardzībā, kā arī izpildīt administratīvos sodus un kriminālsodus likuma "Par policiju" ietvaros.⁶⁶

Pašvaldības policija

Pašvaldības policijas uzdevums ir nodrošināt sabiedrisko kārtību un novērst likumpārkāpumus, sniedzot atbalstu Valsts un Drošības policijai. Tā pilda arī vairākas sociālās funkcijas, piemēram, sniedz palīdzību augsta riska ģimenēm, strādājot ar nepilngadīgiem likumpārkāpējiem un no ieslodzījuma atbrīvotām personām. Tā var palīdzēt ieslodzīto un aizdomās turamo transportēšanā, kā arī pašvaldībām saistošo noteikumu īstenošanā. Dažkārt Valsts policija deleģē vairākas savas funkcijas pašvaldības policijai.

Būtiskākās no pašvaldības policijas tiesībām ir tiesības aizturēt personas, pieprasīt, lai pārtrauc likumpārkāpumu, pārbaudīt personu apliecinošus dokumentus, piemērot soda naudu par administratīvajiem pārkāpumiem, aizturēt personas, kas ir jaunākas par 16 gadiem vai kas ir alkohola vai narkotisko vielu reibumā⁶⁷.

Drošības policija

Drošības policija galvenokārt veic pretizlūkošanas pasākumus un apkaro noziegumus pret cilvēci, kara noziegumus, genocīdu, organizēto un ekonomisko noziedzību, terorismu, kaitniecību un citus valsts drošību un varu apdraudošus noziedzīgus nodarījumus. Drošības policija arī aizsargā valsts noslēpumus un nodrošina valsts un ārvalstu augstāko amatpersonu aizsardzību. Viens no pēdējā laika svarīgākajiem organizācijas uzdevumiem ir apkarot Krievijas radītos hibrīddraudus⁶⁸.

Drošības policijai ir tiesības veikt pirmstiesas izmeklēšanu, izskatot noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar valsts konstitucionālo iekārtu, noziedzīgus nodarījumus valsts drošības iestādēs vai tādus noziedzīgus nodarījumus, ko Drošības policijai uzdevis izmeklēt ģenerālprokurors.⁶⁹

Tiesu sistēma

Tiesas Latvijā

Latvijā pastāv trīspakāpju tiesu sistēma, kurā ietilpst Augstākā tiesa, apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas. Šī sistēma nodrošina pirmās instances tiesas nolēmumu pārsūdzēšanu un lietas atkārtotu izskatīšanu apelācijas un kasācijas instancēs.

Rajonu (pilsētu) tiesas ir pirmā instance civillietām, krimināllietām un lietām, kas izriet no administratīvi tiesiskajām attiecībām.

Apgabaltiesas ir apelācijas instance civillietām, krimināllietām un administratīvajām lietām, kuras izskatījusi pirmās instances tiesa. Turklāt apgabaltiesa var būt kā pirmās instances tiesa tām civillietām un krimināllietām, kuras saskaņā ar noteiktiem tiesību aktiem ir piekriņģas apgabaltiesai.

Augstākā tiesa ir augstākā līmeņa tiesa, kas izskata lietas kasācijas instancē. Tā sastāv no Civillietu departamenta, Krimināllietu departamenta un Administratīvo lietu departamenta. Tās kompetencē ir tiesas spriešana kasācijas

⁶⁶ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2009), „[Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police](#)”, 21. lpp.

⁶⁷ „[Kāda ir pašvaldības policijas kompetence](#)”. Skatīts 25.04.2018.

⁶⁸ Drošības policija, „[Security Police Annual Report for 2016](#)”, 5. lpp.

⁶⁹ Drošības policija, „[Security Police Annual Report for 2016](#)”, 5. lpp.

instancē, lietu izskatīšana Disciplinārtiesā, vienotas tiesu prakses veidošana un juridiskās domas attīstība un sevišķā veidā veicamo operatīvo pasākumu un kredītiestāžu rīcībā esošo ziņu pieprasījumu akceptēšana.⁷⁰

Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija, kura izskata lietas par tiesību normu atbilstību Satversmei.⁷¹

Prokuratūra ir trīs līmeņu struktūrvienību sistēma, kas sastāv no Ģenerālprokuratūras, tiesu apgabalu prokuratūrām un rajonu (pilsētu) prokuratūrām. To loma un uzdevumi tieslietu sistēmā ir noteikti Prokuratūras likumā.⁷²

Kriminālprocess

Latvijas Kriminālprocesa likums atrunā kriminālvajāšanas posmus, pierādījumus, izmeklēšanas darbības, kā arī noziedzīgajos nodarījumos iesaistīto personu tiesības un pienākumus.⁷³

Latvijā pirmstiesas izmeklēšanā ir divi posmi. Izmeklēšanu veic pārstāvji no valsts iestādes, kas parasti ir Valsts policija, savukārt kriminālvajāšana ir prokuratūras uzdevums. Šī procesa mērķis ir identificēt personas, kas izdarījušas pārkāpumus, un savākt pierādījumus, lai uzsāktu kriminālvajāšanu.

Šo procesu veic izmeklētājs, kuram palīdz uzraugošais prokurors. Prokurors vada izmeklēšanu, izvērtē lēmumus, veic izmeklēšanas uzraudzību un uzsāk kriminālprocesu, kad ir savākti nepieciešamie pierādījumi.⁷⁴

Kad persona tiek aizturēta, izmeklētājam tā ir oficiāli jāatzīst par aizdomās turamo vai arī jāatbrīvo 48 stundu laikā. Izmeklētājs vai prokurors var nolemt pret aizdomās turamā atbrīvošanu, ja tam piekrīt izmeklēšanas tiesnesis. Aizturētā persona var iesniegt pieteikumu par atbrīvošanu no aizturēšanas vietas ik pēc diviem mēnešiem vai gadījumos, kad mainās apstākļi, kas var ietekmēt šāda pieteikuma iesniegšanas iznākumu. Personai, kas tiek turēta aizdomās, ir tiesības zināt, kāda nodarījuma izdarīšanā to tur aizdomās, tiesības uz aizstāvību, kā arī tiesības iesniegt sūdzības cietuma administrācijai vai tiesai, ja persona uzskata, ka aizturēšanas laikā ir pārkāptas tās tiesības.⁷⁵ Citu valstu valstspiederīgie par aizturēšanu var informēt savu vēstniecību vai konsulātu, kā arī šīm personām ir tiesības pieprasīt tulka klātbūtni.⁷⁶

Šis process turpinās, ja ir savākti pietiekami daudz pierādījumu, lai uzsāktu kriminālprocesu, vai apturēts, ja lieta tiek noraidīta. Kriminālprocesu vada par lietu atbildīgais prokurors, kura mērķis ir pierādīt to, ka attiecīgais noziedzīgais nodarījums ir ticis izdarīts. Viņa kompetencē ir lemt par personām, kuras jāsauc pie kriminālatbildības, un par to, kad kriminālprocess ir jāpārtrauc un lieta jānodod tiesai.

Kriminālprocess un pirmstiesas izmeklēšana var ilgt no sešiem līdz 22 mēnešiem atkarībā no iespējamā izdarītā noziedzīgā nodarījuma. Gadījumos, kad šis process ir ilgāks, pret aizdomās turamo vērstie drošības līdzekļi un tiesību ierobežojumi ir jāatceļ.⁷⁷

Tiesas procesa laikā kriminālvajāšanu veic prokuratūra. Aizstāvības pienākums ir sniegt likumpārkāpējam juridisko palīdzību un aizstāvēt viņu pirmstiesas izmeklēšanas posmos un tiesā. Advokātiem ir aizliegts pašiem veikt savu izmeklēšanu, taču viņi var lūgt profesionāliem izmeklētājiem veikt īpašu novērtējumu.

Cietušie var aktīvi iesaistīties kriminālprocesa gaitā, iesniedzot iesniegumus un pieprasot kompensāciju bez nepieciešamības uzsākt atsevišķu civillietu. Cietušajiem ir tiesības izteikt savu viedokli par lietas iztiesāšanu un, kad

⁷⁰ „Darbības pamats un funkcijas“, Augstākā tiesa. Skatīts 29.04.2018.

⁷¹ Tiesu administrācija, [Judicial System in Latvia](#), 21. lpp.

⁷² Latvian Centre for Human Rights, *Lifecycle of a Hate Crime. A Country Report for Latvia*, 2017, 9. lpp.

⁷³ „[Guide to Latvian Legal System and Legal Research](#)“, Skatīts 26.04.2018.

⁷⁴ Latvijas Republikas Valsts Kontrole (2017), *Vai pirmstiesas izmeklēšana Valsts policijā ir efektīva?*, 28. lpp.

⁷⁵ Fair Trials International (2015), *Criminal Proceedings and Defence Rights in Latvia*, 20. lpp.

⁷⁶ Fair Trials International (2015), *Criminal Proceedings and Defence Rights in Latvia*, 9. lpp.

⁷⁷ „[Manas tiesības noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas laikā un pirms lietas nodošanas tiesai](#)“, European e-Justice. Skatīts 22.04.2018.

iespējams, pārsūdzēt tiesas spriedumus. Apsūdzības uzklauša tiesnesis, kurš lemj par to, vai tās ir pamatotas, un atzīst personas par nevainīgām vai vainīgām.⁷⁸

Visas krimināllietas izskata rajona (pilsētas) tiesa kā pirmās instances tiesa. Tās lēmumu var pārsūdzēt reģiona tiesā, savukārt reģiona tiesas lēmumu var pārsūdzēt Augstākajā tiesā.⁷⁹

Administratīvais process

Administratīvo pārkāpumu procesu atrunā Administratīvā procesa likums.⁸⁰ Lēmumus par administratīviem pārkāpumiem var pieņemt (1) Latvijas Republiku pārstāvošās iestādes, (2) pašvaldības un citas valsts iestādes, (3) privātpersonas, kuras ir deleģētas pieņemt lēmumus, (4) amatpersonas, kurām ir pilnvaras to darīt.⁸¹

Vispārīgus administratīvos lēmumus var pārsūdzēt augstākā administratīvajā iestādē. Ja augstākas iestādes nav, lēmumus var pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā.⁸²

Pēc lēmuma pieņemšanas 10 dienu laikā pie atbildības sauktās personas, cietušie vai trešās personas, kuru īpašumam pārkāpuma rezultātā ir nodarīti bojājumi, var to pārsūdzēt administratīvajā tiesā (īpašas rajonu (pilsētu) un reģionu tiesas). Tiesa pārbauda administratīvo aktu, balstoties uz to, vai tas (1) izdots, ievērojot procesuālos un formālos priekšnoteikumus, (2) atbilst materiālo tiesību normām, (3) tā pamatojums attaisno adresātam uzlikto pienākumu vai tam piešķirtās tiesības, kā arī tā var atzīt administratīvo aktu vai tā daļas par spēkā neesošām, mainīt šo aktu vai atzīt tiesības uz atlīdzību.⁸³ Apelācijas tiesa lielāko daļu lietu izskata rakstveida procesā, taču tiesa pēc savas iniciatīvas var pieņemt lēmumu izskatīt lietu arī mutvārdu procesā. Rajona (pilsētas) tiesas lēmumus var pārsūdzēt reģiona tiesā, un reģiona tiesas lēmumus var pārsūdzēt kasācijas instancē jeb Augstākajā tiesā.⁸⁴

Administratīvais process ne tikai ietver pārkāpumus, kas saistīti ar diskrimināciju darba vietā, sociālās drošības un izglītības jomās, kā arī attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem, bet arī sniedz pamatu atlīdzības pieprasīšanai par finansiāliem zaudējumiem vai personisku kaitējumu, tostarp morālu kaitējumu, kas radies administratīvā akta vai iestādes rīcības dēļ.⁸⁵

Kursu saturs

Patvēruma meklētājiem kursos tiek stāstīts tikai par patvēruma procedūras juridiskajiem aspektiem, bet tajos nav iekļauta informācija par nevienu no šīs nodaļas tēmām. Trešo valstu valstspiederīgo kursos vairāki šīs nodaļas aspekti var tikt apskatīti *ad hoc* veidā, taču neviena no šīm tēmām kursos nav iekļauta. Kad lekcijās tiek runāts par diskriminācijas novēršanu vai ziņošanu par to, pasniedzēji piemin dažas tiesībaizsardzības iestādes vai tiesu varas institūcijas, bet tikai retos gadījumos tiek runāts par to kompetenci.

⁷⁸ Valsts policija, „[Jūs vērsāties Valsts policijā? Kas notiek tālāk? Īss ceļvedis Jūsu tiesībās](#)”, 2013, 3. lpp.

⁷⁹ Skatīt šī ziņojuma 3. nodaļas sadaļu par tiesām.

⁸⁰ Latvija / Administrative Procedure Law, (25.10.2001.).

⁸¹ „[Administrative Justice in Europe. Report on the Republic of Latvia](#)”, ACA-Europe . Skatīts 25.04.2018.

⁸² „[Administratīvo pārkāpumu lietas](#)”, Latvijas tiesu portāls. Skatīts 29.04.2018.

⁸³ Latvija / Administrative Procedure Law, Section 250, (07.12.1984.).

⁸⁴ „[Administratīvais process tiesā](#)”, Latvijas tiesu portāls. Skatīts 29.04.2018.

⁸⁵ Kamenska, Anhelita. „[Country Report. Non-discrimination. Latvia](#)”, *Eiropas Komisija* (2017), 10. lpp.

4. Personas tiesību pārkāpšana

Sūdzību iesniegšanas kārtība

Ja persona uzskata, ka tās tiesības ir pārkāptas, tai jāiesniedz iesniegums Valsts policijā. Rasistiskus uzbrukumus vai cita veida naida noziegumus vispirms izmeklē Valsts policija, un ja noziedzīgais nodarījums tiek klasificēts atbilstoši Krimināllikuma 78. pantam, tas tiek nodots Drošības policijai tālākai izmeklēšanai.⁸⁶

Iesniegumu izskata atbildīgais policists, kurš veic lietas sākotnējo novērtējumu. Pēc iesnieguma izskatīšanas var uzsākt kriminālprocesu vai administratīvās lietvedības procesu, pieņemot lēmumu pārsūtīt iesniegumu citai iestādei, uzsākt resorisko pārbaudi, kas jāpabeidz viena mēneša laikā, atteikties uzsākt tiesvedību, taču šādā gadījumā šo lēmumu var pārsūdzēt attiecīgajā prokuratūrā 10 dienu laikā no lēmuma saņemšanas.⁸⁷

Ja tiek uzsākts kriminālprocess, izmeklēšanu veic atbildīgais policijas izmeklētājs un uzraugošais prokurors. Pirmstiesas izmeklēšanas mērķis ir savākt pierādījumus, lai uzsāktu kriminālprocesu. Ja prokurors konstatē, ka ir savākts pietiekams daudzums pierādījumu, viņš var uzsākt kriminālprocesu, lai personu sauktu pie kriminālatbildības. Ja tiek uzsākts administratīvās lietvedības process, policija sagatavo administratīvā pārkāpuma protokolu un informē cietušo, kā arī vainīgās personas par policijas lēmumu.

Naida runas vai naida noziegumi, kas klasificējami kā kriminālpārkāpumi, tiek izskatīti rajona (pilsētas) tiesā kā pirmās instances tiesā, un tās lēmumus var pārsūdzēt reģiona un Augstākajā tiesā. Plašāka informācija par tiesas procesu ir iekļauta šī ziņojuma iepriekšējā sadaļā par kriminālprocesu un administratīvo procesu.⁸⁸

Kursu saturs

Šis process netika apskatīts ne patvēruma meklētāju, ne trešo valstu valstspiederīgoursos, tajos vien tika minēts, ka Valsts policijai jāraksta iesniegums, lūdzot palīdzību nevalstiskajām organizācijām vai Tiesībsarga birojam.

5. Aizdomās turētā un apsūdzētā tiesības

Aizdomās turētā un apsūdzētā tiesības ir noteiktas Krimināllikumā⁸⁹ un Kriminālprocesa likumā⁹⁰. Kad persona tiek aizturēta, izmeklētājam tā ir oficiāli jāatzīst par aizdomās turamo vai arī jāatbrīvo 48 stundu laikā. Izmeklētājs vai prokurors var nolemt pret aizdomās turamā atbrīvošanu, ja tam piekrīt izmeklēšanas tiesnesis. Apsūdzētajam ir tiesības tikt informētam par celtajām apsūdzībām uzreiz pēc viņa aizturēšanas, kā arī viņam ir tiesības lūgt, lai par aizturēšanu tiktu informēta viņa ģimene vai citi tuvinieki un darbavieta vai mācību vieta. Citu valstu valstspiederīgajiem ir tiesības lūgt, lai tiktu informēta viņu vēstniecība vai konsulāts.

Aizdomās turamajam ir tiesības klusēt un pieprasīt tulkā palīdzību, iesniedzot iesniegumu atbildīgajam izmeklētājam, kurš, ja piemērojams, pārsūta to tās iestādes administrācijai, kurā persona tiek turēta. Tulkam aizdomās turamajam jāpārtulko visa informācija, tostarp visa saziņa mutvārdos un rakstveidā, kā arī visi lietas pierādījumi.⁹¹

Aizdomās turamajam nekavējoties ir tiesības uz juridisko pārstāvību un advokātu. Advokātam ir tiesības piedalīties noprotināšanā, un aizdomās turamais var apspriesties ar advokātu privāti. Aizturēšanās gadījumā advokāts ir jāpieaicina

⁸⁶ Latvijas Cilvēktiesību centrs, „Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police“, 2009, 6. lpp.

⁸⁷ Valsts policija, „Jūs vērsāties Valsts policijā? Kas notiek tālāk? Īss ceļvedis Jūsu tiesībās“, 2013, 3. lpp.

⁸⁸ Skatīt šī ziņojuma I nodaļas 3. sadaļu.

⁸⁹ Latvija / Krimināllikums (17.06.1998.).

⁹⁰ Latvija / Kriminālprocesa likums (21.04.2005.).

⁹¹ Latvija / Noteikumi Nr.1342 „Kārtība, kādā personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tikšanās laikā ar aizstāvi tiek nodrošināta tulkā palīdzība“ (19.11.2013.).

nekavējoties. Advokāts var piekļūt lietas dokumentiem un pierādījumiem pirmstiesas procesa beigās, kad lieta tiek nodota tiesai vai kad tā tiek noraidīta. Pirmstiesas procesa laikā aizdomās turamais var slēgt vienošanos ar atbildīgo prokuroru par krimināllietas izbeigšanu. Pirmstiesas procesa termiņš likumā nav noteikts.

Atkarībā no apsūdzības aizdomās turamais pirmstiesas procesā var tikt turēts apcietinājumā ne ilgāk par 20 dienām (ja draud cietumsods no 15 līdz 90 dienām), no četriem līdz septiņiem mēnešiem (ja draud cietumsods no trīs mēnešiem līdz trīs gadiem), līdz deviņiem mēnešiem (ja draud cietumsods no trīs līdz astoņiem gadiem) un līdz 18 mēnešiem (ja draud cietumsods, kas ilgāks par astoņiem gadiem).⁹²

Kursu saturs

Lekcijā tika plaši skaidrotas vairākas patvērumu meklētāju un starptautiskās aizsardzības personu tiesības, taču netika minēti apsūdzību gadījumi. Trešo valstu valstspiederīgo kursu saturā šī tēma nav iekļauta, bet to varētu apskatīt *ad hoc* veidā vai individuālās konsultācijās ar juristiem Informācijas centrā iebrucējiem.

6. Juridiskā palīdzība

Galvenie juridiskās palīdzības veidi

Latvijā bezmaksas juridisko palīdzību nodrošina Juridiskās palīdzības administrācija (turpmāk tekstā — JPA) atbilstoši Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumam. Tas attiecas uz (1) visām civillietām (izņemot lietām par luksusa precēm vai pakalpojumiem un saimniecisko darbību), (2) pārsūdzības procedūrām patvēruma piešķiršanas procesa ietvaros, (3) lēmumiem par piespiedu izraidīšanu pārsūdzēšanas ietvaros atbilstoši imigrācijas likumam, (4) Bāriņtiesas lēmumiem pārsūdzēšanas ietvaros un (5) sarežģītiem tiesas procesiem. Krimināllietās, balstoties uz Kriminālprocesa likumu, procesa virzītājs lemj, vai piešķirt valsts nodrošināto juridisko palīdzību.⁹³

Tiesības uz juridisko palīdzību ietver valsts pienākumu nodrošināt kvalificēta jurista palīdzību, lai sagatavotu procesuālos dokumentus un pārstāvētu personu lietas izskatīšanā tiesas sēdē.⁹⁴ Kriminālprocesā persona ir tiesīga saņemt šādu palīdzību arī pirmstiesas procesā.⁹⁵

Tikai trūcīgām vai maznodrošinātām personām ir tiesības saņemt valsts nodrošinātu juridisko palīdzību. Ja pastāv īpaši apstākļi, šādu juridisko palīdzību var sniegt arī gadījumos, kad persona pēkšņi nonākusi tādā situācijā, kas tai liedz nodrošināt savu tiesību aizsardzību (stihisku nelaimju, nepārvaramas varas vai citu no personas neatkarīgu apstākļu dēļ).⁹⁶

Cietušie

Kriminālprocesā vai civilprocesā juridiskā palīdzība netiek nodrošināta cietušai personai, kamēr persona juridiski nav atzīta par cietušo. Pēc procesa uzsākšanas cietušajam ir tiesības saņemt valsts nodrošinātu juridisko palīdzību, pieprasot atlīdzināt finansiālos zaudējumus, kas personai radušies tiesas procesa rezultātā. Īpaša palīdzība tiek nodrošināta nepilngadīgām personām, pilngadīgām trūcīgām personām un personām, kas liecina kriminālprocesā.

⁹² Fair Trials International (2015), [Criminal Proceedings and Defence Rights in Latvia](#), 20. lpp.

⁹³ [Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība](#). Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

⁹⁴ [Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība](#). Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

⁹⁵ Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS (2013), *Victim's rights to legal aid in the criminal proceedings in Latvia*, 3. lpp.

⁹⁶ [Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība](#). Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

Valstī nepastāv īpaši noteikumi cietušajiem, kuri ir trešo valstu valstspiederīgie vai citu ES dalībvalstu pilsoņi. Visiem cietušajiem ir vienlīdzīgas tiesības tikt atzītiem par cietušajiem un saņemt tādu pašu valsts nodrošinātu juridisko palīdzību kā Latvijas valstspiederīgajiem.⁹⁷

Patvērums un izraidāmie ārzemnieki

Saskaņā ar Patvēruma likumu un Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumu patvēruma meklētāji var pieprasīt juridisko palīdzību, ja viņi vēlas pārsūdzēt Valsts robežsardzes lēmumu par reģistrēšanos vai aizturēšanu rajona tiesā vai PMLP lēmumu administratīvajā rajona tiesā. Pārsūdzēt var šādus lēmumus:

- a) par atteikumu izskatīt iesniegumu par patvērumu vai par iesnieguma izskatīšanas pārtraukšanu;
- b) par atteikumu piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu;
- c) par patvēruma meklētāja nosūtīšanu uz atbildīgo dalībvalsti;
- d) par atteikumu piešķirt uzturam paredzētos līdzekļus un dienasnaudu.⁹⁸

Juridisko palīdzību var arī pieprasīt, lai pārsūdzētu lēmumu par brīvprātīgu atgriešanos vai par piespiedu izraidīšanas rīkojumu. Šādā gadījumā juridiskā palīdzība ir pieejama personām, kuras uzturas Latvijā vai kuras ir aizturētas un uzturas īpašās izmitināšanas vietās.⁹⁹

Juridiskās palīdzības pieprasīšanas kārtība

Vispārējā kārtība, lai pieprasītu juridisko palīdzību, nosaka, ka Juridiskās palīdzības administrācijai ir jāiesniedz rakstveida lūgums, kurā ietverta informācija, kas apstiprina personas tiesības pieprasīt valsts nodrošināto juridisko palīdzību, piemēram, rakstveida apstiprinājums par trūcīgas personas statusu vai apliecinājums, ka personai ir bēgļa vai alternatīvais statuss. Papildus tam jāpievieno arī attiecīgā procesa dokumentu kopijas, lietas vai izmeklēšanas apstākļu un līdzīgu dokumentu kopijas.¹⁰⁰

Gadījumos, kad juridisko palīdzību lūdz patvēruma meklētājs saskaņā ar Patvēruma likumu vai ārvalstu iedzīvotājs par īpašiem noteikumiem, lai pārsūdzētu lēmumu par brīvprātīgu atgriešanos vai piespiedu izraidīšanas rīkojumu¹⁰¹, (1) Valsts robežsardze uzaicina juridiskās palīdzības sniedzēju no saraksta, kuru sagatavo JPA, vai (2) PMLP vai Valsts robežsardze nosūta JPA privātu lūgumu nodrošināt juridisko palīdzību, savukārt JPA norīko juridiskās palīdzības sniedzēju konkrētajai lietai.¹⁰²

Galvenās iestādes un citas ieinteresētās puses

Juridiskās palīdzības administrācija ir Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas padotības iestāde, kura nodrošina maznodrošinātām un trūcīgām personām pieeju juridiskajai palīdzībai, kā arī valsts kompensācijas vardarbīgos noziegumos cietušajām personām. Šī iestāde izskata juridiskās palīdzības pieteikumus un kompensācijas pieprasījumus, izmaksā juridiskajai palīdzībai paredzētos līdzekļus un kompensācijas cietušajiem, apstiprina pieteikumus, slēdz līgumus un uztur juridiskās palīdzības reģistru.¹⁰³

Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija ir neatkarīga organizācija, kas apvieno visus Latvijā praktizējošos zvērinātus advokātus. Organizācija sniedz piekļuvi sarakstam, kurā iekļauti visi praktizējošie advokāti no dažādiem apgabaliem.¹⁰⁴

⁹⁷ Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS (2013), Victim's rights to legal aid in the criminal proceedings in Latvia, 8.-9. lpp.

⁹⁸ „Juridiskā palīdzība patvēruma jomā”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

⁹⁹ „Juridiskā palīdzība izraidāmiem ārzemniekiem”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

¹⁰⁰ „Valsts nodrošināta juridiskā palīdzība”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

¹⁰¹ „Juridiskā palīdzība patvēruma jomā”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

¹⁰² „Juridiskā palīdzība patvēruma jomā”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

¹⁰³ „Informācija par Juridiskās palīdzības administrāciju”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

¹⁰⁴ „Latvijas zvērinātu advokātu kolēģija”. Skatīts 24.04.2018.

„**Krīžu un konsultāciju centrs „Skalbes”**” ir neatkarīga nevalstiskā organizācija, kas palīdz cilvēkiem krīzes situācijās, sniedzot telefoniskas un privātas konsultācijas. Šis centrs sniedz atbalstu personām, kas pārdzīvojušas vardarbību ģimenē, vardarbību pret bērnu, tuvinieku nāvi, personām, kas pēkšņi zaudējušas darbu, izjūt vientulību vai sirgst ar neārstējamu slimību, piedāvājot bezmaksas konsultācijas par ģimenes tiesībām.¹⁰⁵

Biedrība „Patvērums „Drošā māja”” ir NVO, kas trešo valstu valstspiederīgajiem Informācijas centrā iebraucējiem sniedz privātas konsultācijas. Šis pakalpojums tiek sniegts projekta ietvaros. NVO sniedz dažādas konsultācijas, tostarp par juridiskiem jautājumiem.¹⁰⁶

Kursu saturs

Patvēruma meklētājuursos tika minēta iespēja saņemt juridisko palīdzību, kad tika apskatīti atbilstošie patvēruma procedūras posmi. Kursu laikā netika skaidrota procedūra, kā pieteikties juridiskajai palīdzībai, taču tajos tika minēts, ka Informācijas centrā iebraucējiem ir iespēja saņemt konsultācijas par atsevišķiem patvēruma meklēšanas gadījumiem un to juridiskajiem aspektiem.

Kursos trešo valstu valstspiederīgajiem juridiskās palīdzības aspektus nav paredzēts iekļaut, bet tos varētu apskatīt *ad hoc* veidā.

---

¹⁰⁵ „Par mums, ‘Skalbes’”. Skatīts 29.04.2018.

¹⁰⁶ Biedrība „Patvērums ‘Drošā māja’”. Skatīts 29.04.2018.

II. Valsts tiesību aktu un pamattiesību mācīšanas metodika

Lai arī integrācijas kursiem patvēruma meklētājiem un trešo valstu valstspiederīgajiem ir līdzīga struktūra un vadlīnijas, to saturu veidoja un īstenoja četras dažādas organizācijas. Tā rezultātā pasniedzēju profili un kvalifikācija, mācīšanas metodes, saturs, aktivitāšu norises vietas un citi aspekti atšķiras atkarībā no kursu rīkotāja, un šīs atšķirības ir izceltas nākamajā nodaļā, kā arī citās ziņojuma sadaļās. Šīs analīzes sagatavošanai tika veikta detalizēta gadījuma izpēte par integrācijas kursiem, ko biedrība „Patvērums „Drošā māja”” sniedz patvēruma meklētājiem, un plašāka informācija par to tiks sniegta šajā nodaļā.

1. Pasniedzēju profili un kvalifikācija

Patvēruma meklētājus apmāca divi pasniedzēji, kuriem ir juridiskā izglītība un pieredze darbā ar attiecīgās mērķa grupas pārstāvjiem. Pakalpojuma sniedzējs nodarbina viņus kā pastāvīgu mācību personālu.¹⁰⁷

Savukārt **trešo valstu valstspiederīgo** kursos pasniedzēju profili un kvalifikācija atšķiras atkarībā no kursu nodrošinātāja.

Projektā „Integrācijas ABC” tiek piesaistīti ārējie eksperti ar atbilstošu izglītību un praktisko pieredzi attiecīgajā kursu jomā (piemēram, vēstures pasniedzēja ir vēsturniece, kura strādā muzejā).¹⁰⁸

Projektā „Mēs – Latvijā” vairākās kursa nodarbībās regulāri tiek piesaistīti augstskolu lektori, savukārt citās nodarbībās tiek pieaicināti ārējie eksperti (piem., nodokļu eksperts no Valsts ieņēmumu dienesta).¹⁰⁹

Projektam „Esi sveicināta, simtgades Latvija” ir piesaistīti lektori no Daugavpils Universitātes ar akadēmiskām zināšanām un pieredzi mācīšanā, kā arī universitātes vieslektori. Šiem lektoriem ir vairāki akadēmiskie grādi, piemēram, lekcijas par kultūru un tradīcijām vada lektore ar doktora grādu filoloģijā.¹¹⁰

2. Mācīšanas metodes

Lielākā daļa kursu rīkotāju piedāvā vispārējas lekcijas, kurās pasniedzējs kā galveno mācību materiālu izmanto iepriekš sagatavotu prezentāciju. Patvēruma meklētāju kursos pasniedzēji izmantoja PowerPoint prezentāciju kopā ar citiem vizualizācijas rīkiem, tostarp apskatot tīmekļa vietnes, *Google Maps*, videoklipus un citu materiālus.

Taču viens no trešo valstu valstspiederīgo kursu rīkotājiem uzsvēra to, ka efektīvākam mācīšanās procesam lielākoties izmantos nodarbību un grupu diskusijas. Tas nozīmē, ka atkarībā no kursu norises vietas un grupas pārstāvju interesēm dalībnieki, iespējams, iegūs informāciju par atšķirīgām tēmām. Saskaņā ar projekta vadītājas teikto šāda veida diskusijas ļauj pievērsties jautājumiem, kas ir svarīgāki attiecīgajai mērķa grupai.¹¹¹

Iepriekšējie pētījumi liecina, ka integrācijas kursi bieži ietver atbilžu un jautājumu sesijas, jo mērķa grupu pārstāvji izvēlas doties pie attiecīgajiem pasniedzējiem, lai varētu gūt atbildes uz saviem jautājumiem. Jautājumi un atbildes ieņem

¹⁰⁷ Skatīt šīs nodaļas 4. sadaļu.

¹⁰⁸ L. Celma, intervija ar autoru, 24.04.18.

¹⁰⁹ I. Janiša, intervija ar autoru, 23.04.2018.

¹¹⁰ M. Burīma, intervija ar autoru, 23.04.2018.

¹¹¹ L. Celma, intervija ar autoru, 24.04.18.

svarīgu lomu visos integrācijasursos, jo ar to palīdzību grupu dalībnieki var uzzināt par tādām tēmām, kas viņus interesē, taču kuras sākotnēji nebija iekļautas kursu saturā.¹¹²

3. Uzņēmēja kopienas iekļaušana sociālās integrācijas mācību programmā

Gan patvēruma meklētāju, gan trešo valstu valstspiederīgo kursus iekļautas aktivitātes, kuru mērķis ir veicināt iesaistīšanos vietējās sabiedrības dzīvē.

Projekta specifikācijā noteikts, ka trešo valstu valstspiederīgajiem kursu laikā jāiesaistās 1–3 socializācijas pasākumos, kuros piedalās arī vietējā sabiedrība.¹¹³ Viens no projektiem organizē radošu vakaru, braucienu uz Latgali un izglītojošu vakaru ģimenēm.¹¹⁴ Otrais projekts rīko tradīciju dienu Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, kā arī kultūras dienu Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.¹¹⁵ Savukārt trešajā projektā ir paredzēta darbnīca, kuras mērķis ir iepazīstināt ar kulinārajām tradīcijām Latvijā, jo īpaši Latgalē.¹¹⁶

Projektā „Esi sveicināta, simtgades Latvija” strādā brīvprātīgie tulkotāji, no kuriem lielākā daļa ir universitātes studenti.¹¹⁷

Patvēruma meklētājiem pēc kursu pabeigšanas šobrīd ir iespēja apmeklēt šokolādes muzeju.¹¹⁸ Iepriekšējā projekta īstenošanas periodā tika piedāvāts doties profesionālās mācību vizītēs uz izglītību centriem un uzņēmumiem, kā arī kultūras iepazīšanas un izglītojošas aktivitātes.

4. Gadījuma izpēte

Vispārējs apraksts

Šī gadījuma izpēte ir balstīta uz novērojumiem, kas gūti divās lekcijās no piecu lekciju kursiem, ko pasniedza 15 patvēruma meklētājiem. Šos integrācijas kursus rīkoja biedrība „Patvērums „Drošā māja”” PMIF finansēta projekta ietvaros.¹¹⁹ Šādi pieci lekciju kursi projekta īstenošanas periodā tiek rīkoti vairākas reizes, un to biežums atkarīgs no pieprasījuma patvēruma meklētāju uzņemšanas centrā. Jānorāda, ka novērošanas laikā kursus apmeklēja tikai vīrieši, kuri ieradās katrs atsevišķi, un ka šis aspekts, iespējams, varēja ietekmēt lekciju laikā uzdotos jautājumus.

Pirmajā lekcijā tika sniegta vispārēja informācija par valsti un uzturēšanās juridiskajiem aspektiem, bet otrajā lekcijā uzmanība tika pievērsta banku pakalpojumiem, sociālajai palīdzībai, diskriminācijai un vienlīdzīgām iespējām. Šīs divas lekcijas tika izvēlētas, jo tās bija tieši saistītas ar RACCOMBAT mērķiem. Informācija par pārējo lekciju saturu tika iegūta, intervējot projekta vadītāju un kursa pasniedzējas.

Norises vieta un struktūra

Lekcijas notika patvēruma meklētāju uzņemšanas centra bibliotēkā. Abu lekciju laikā pamīšus tika izmantota gan baltā tāfele, gan rādīta PowerPoint prezentācija. Patvēruma meklētājus sadalīja divās grupās, kas sēdēja pie diviem lieliem

¹¹² Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 91. lpp.

¹¹³ „Programmas, kas uzlabo imigrantu līdzdalību (integrācijas kursi) (...) konkursa nolikums”. Skatīts 26.04.2018.

¹¹⁴ „Projekts „MĒS-Latvijā” [Projekts „MĒS – Latvijā”], Inovāciju atbalsta centrs. Skatīts 29.04.2018.

¹¹⁵ „Integrācijas ABC – 2017”. Skatīts 26.04.2018.

¹¹⁶ „Uzsāktas projekta „Esi sveicināta, simtgades Latvija!” aktivitātes”. Skatīts 28.04.2018.

¹¹⁷ M. Burima, intervija ar autoru, 23.04.2018.

¹¹⁸ „(...) Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām (...) konkursa nolikums”. Skatīts 26.04.2018.

¹¹⁹ „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”, biedrība Patvērums „Drošā māja”. Skatīts 25.04.2018.

Plašāka informācija par kursu saturu ir pieejama šeit: Lāce, Agnese un Rasmuss Filips Geks. „Mapping of social orientation: the case of Latvia”, Sabiedriskās politikas centrs Providus (2018), 9. lpp.

galdiem atkarībā no tā, kāds tulkojums viņiem bija nepieciešams. Gar divām no telpas sienām bija grāmatu plaukti ar latviešu valodas grāmatām, kuras bija pārklātas ar A4 izmēra plakātiem, uz kuriem bija uzrakstītas latviešu valodā plaši lietotas frāzes. Katram patvēruma meklētājam tika iedota mape ar plānu, kurā bija norādīts kursu lekciju skaits. Lekcijas beigās pasniedzēja parakstījās pie attiecīgā kursu atskaites punkta. Patvēruma meklētājam ir nepieciešams iegūt visus piecus parakstus, lai pēc kursiem varētu piedalīties socializācijas pasākumā — ekskursijā.

Abas lekcijas ilga trīs stundas, starp kurām bija 10 minūšu pārtraukums, un katru lekciju vadīja cits pasniedzējs (taču šie divi pasniedzēji ir vienīgi, kas šos kursus pasniedz). Abiem pasniedzējiem bija juridiskā un pedagogiskā izglītība un pieredze šajās jomās. Nodarbības tika vadītas latviešu valodā. Informāciju vispirms pārtulkoja angļu valodā un pēc tam no angļu valodas arābu, urdu vai tigrinjas valodā. Dažos gadījumos viens no tulkiem pasniedzējai uzdeva jautājumus krievu valodā, ko nesaprata tulki, kuri runāja tikai angļu valodā, tāpēc pasniedzējai bija jāizskaidro uzdotais jautājums, lai tulkošanas ciklu varētu atkārtot.

Pirmā lekcija

Saturs un metodes

Pirmajā lekcijas daļā tika stāstīts par uzturēšanās un patvēruma juridiskajiem un praktiskajiem aspektiem. Patvēruma procedūra Latvijā tika attēlota ar blokshēmu, kurā bija ņemti vērā un izskaidroti dažādie patvēruma pieteikuma izskatīšanas rezultāti (bēgļa statuss, alternatīvais statuss, pieteikuma noraidīšana), vienlaicīgi uzsverot iespēju apstrīdēt lēmumu par patvēruma piešķiršanu, brīvprātīgu atgriešanos vai izraidīšanas rīkojumu, kā arī iespēju saņemt juridisko palīdzību, ko sniedz JPA. Kā pēdējā iespēja tika minēta deportācija uz izcelsmes valsti vai tranzītvalsti.

Papildus tam tika skaidrotas atšķirības starp alternatīvo un bēgļa statusu, kā arī sniegta informācija par dažādajiem uzturēšanās atļauju veidiem, uzsverot iespēju saņemt atļauju uzturēties Latvijā ar citu pamatojumu, ja starptautiskās aizsardzības statusu iegūt vairs nav iespējams. Lekcijā tika runāts par individuālo pieeju katrai patvēruma meklētāja lietai, ģimeņu atkalapvienošanās principu, ceļošanas noteikumiem Šengenas zonā un vīzas nepieciešamību, kā arī par personas dokumentiem un maksām, ar ko jārēķinās starptautiskās aizsardzības saņēmējiem.

Otrā lekcijas daļā tika sniegta vispārēja informācija par valsti — ģeogrāfiskā atrašanās vieta un lielums, karte ar novadiem, administratīvajām teritorijām un lielākajām pilsētām, iedzīvotāju etniskais sastāvs (61 % latviešu, 25 % krievu), iedzīvotāju skaits, valsts valoda un ikdienā lietotās valodas, kā arī valsts karogs. Kurša dalībniekus iepazīstināja arī ar pamatinformāciju par Latvijas Satversmi, tostarp valdības struktūru, Ministru prezidenta un Valsts prezidenta pienākumiem, esošo un bijušo valūtu, kā arī par Vācijas un Krievijas okupāciju. Visas šīs tēmas tika apskatītas, izmantojot prezentāciju, kā arī informāciju no *Wikipedia* un citām tīmekļa vietnēm.

Lekcijā tika stāstīts arī par Latvijas kultūru, iekļaujot informāciju par šī gada svētkiem — Latvijas 100. gadadienu un Dziesmu un deju svētkiem. Tika pieminēti arī populārākie sporta veidi, kā hokejs, futbols, volejbols, skeletoni, BMX, un uzsvērtā arī teātra popularitāte. Lekcijā rādīja Dziesmu un deju svētku un skeletona videoklipus. Tika pastāstīts par Latvijas atšķirīgajiem gadalaikiem un tiem atbilstošu apģērbu, kā arī parādīti Latvijas dabas aspekti, tostarp plaši sastopamie kukaiņi.

Lekcijas beigās tika pastāstīts par tīmekļa vietnēm, kurās atrodama noderīga informācija patvēruma meklētājiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem.

Novērojumi

Kopumā tulkojuma kvalitāte latviešu-angļu valodu virzienā bija izcila, un tulks vairākus jēdzienus spēja izskaidrot daudz saprotamāk, nekā tas tika paveikts latviešu valodā. Lekcijas laikā tika uzdoti daudzi jautājumi, lielākoties par iespējām

iesaistīties ikdienas dzīvē Latvijā, jo īpaši par darba iespējām dažādos patvēruma procedūras posmos, kā arī par izglītību un pieejamām stipendijām. Lai arī dažiem dalībniekiem šāda informācija bija noderīga, šie jautājumi bieži traucēja lekcijas gaitu. Ņemot vērā, ka starpniekvaloda bija angļu valoda un lekcijas laiks bija ierobežots, pasniedzējs nevarēja detalizēti izskaidrot lekcijas tēmu.

Bieži nebija skaidrs, vai visi dalībnieki pilnībā saprata atsevišķus juridiskos jēdzienus, par kuriem stāstīja lekcijā. Tika minēti iemesli, kāpēc var tikt piešķirti atšķirīgi starptautiskās aizsardzības statusi, taču saprotamu un uzskatāmu piemēru bija maz. Tika minēti nozīmīgi jēdzieni, kā juridiskā palīdzība, bet kārtība, kādā to var saņemt, netika paskaidrota. Nebija arī skaidrs, cik noderīgi šīs lekcijas ietvaros bija, piemēram, rādīt skeletona videoklipu vai sīki stāstīt par ceļošanas dokumentiem. Ņemot vērā lekcijas ierobežoto laiku, tā vietā vērtīgāk būtu bijis pievērst lielāku uzmanību jautājumu un atbilžu sesijai vai lēmumu apstrīdēšanas kārtībai patvēruma procesā.

Otrā lekcija

Saturs un metodes

Līdzīgi kā pirmajā lekcijā, arī šajā lekcijā tika izmantota prezentācija, kurā teksts bija tikai latviešu valodā. Tika rādīti videoklipi par lekcijas tēmām, un grupā tika apspriesti vairāki jautājumi.

Lekcija sākās ar informāciju par to, kā patvēruma meklētājiem rīkoties, saņemot lēmumu par savu pieteikumu — iegūt nepieciešamos dokumentus vai apstrīdēt saņemto lēmumu, izmantojot juridisko palīdzību. Dalībniekiem pastāstīja, ka sociālie darbinieki un sociālie mentori palīdzēs viņiem iegūt dokumentus, ja viņi saņems starptautiskās aizsardzības statusu. Pasniedzēja arī parādīja saņemamo dokumentu paraugus. Kurša dalībniekus arī informēja par to, ka viņi var lūgt palīdzību Informācijas centrā iebraucējiem, ja viņi vēlas apstrīdēt lēmumu. Sīkāka informācija par apstrīdēšanas procesu šajā lekcijā netika sniegta.

Pēc tam tika skaidrota banku loma un process, kā piekļūt banku pakalpojumiem — konta atvēršana, banku pakalpojumu nozīme valstī, konta atvēršanas ilgums, privātīpašuma princips, bankas kartes izmaksas, bankomāta izmantošanas principi, darbības, kas jāveic bankas kartes nozaudēšanas gadījumā, un PIN koda lietošanas principi. Tika rādīts īss animēts videoklips, kas izskaidroja bankas kartes iegūšanas procesu.

Otrajā lekcijas daļā tika stāstīts par pieejamo atbalstu pēc tam, kad ir iegūts starptautiskās aizsardzības statuss. Tika skaidroti Nodarbinātības valsts aģentūras pakalpojumi, jo īpaši palīdzība darba meklēšanā, profesionālā tālākizglītība un bezmaksas latviešu valodas kursi. Tika stāstīts par ikmēneša uzturam paredzētajiem līdzekļiem, kas tiek sniegti pēc starptautiskā aizsardzības statusa saņemšanas, kā piemēru minot to, kādi būtu ienākumi vienai personai un ģimenei ar diviem bērniem. Pēc tam tika skaidrots tas, cik svarīga ir pastāvīga (reizi mēnesī) komunikācija ar Nodarbinātības valsts aģentūru, lai saņemtu finansiālo atbalstu, uzsverot to, ka, ja dalībnieki izbrauks no valsts un neregistrēsies Nodarbinātības valsts aģentūrā, finansiālo atbalstu viņi vairs nesaņems. Pēc tam tika minētas atšķirības starp valsts un pašvaldību sociālajiem pabalstiem, jo tikai personām, kas atzītas par bēgļiem, ir piekļuve abu veidu pabalstiem. Valsts sociālie pabalsti, cita starpā, ietver vecāku pabalstus un pabalstus par bērnu invalīdu. Pašvaldības sociālie pabalsti lielākoties tiek piešķirti trūcīgām personām, tāpēc tika skaidrots, kā tiek aprēķināts, vai ģimenes locekļu ienākumi ir zem iztikas minimuma. Papildus tam tika skaidrots, cik svarīgi ir deklarēties savā dzīvesvietā, lai piekļūtu pašvaldības sniegtajiem pakalpojumiem.

Trešā lekcijas daļa tika veltīta tādām tēmām kā diskriminācija un vienlīdzīgas iespējas. Latvijas Satversme tika minēta kā cilvēktiesību ievērošanas garantis, tostarp minot arī vienlīdzības principu tiesu iestādēs un tiesu varas neatkarību. Tika izcelts diskriminācijas aizliegums, minot iespējamus juridiskos diskriminācijas iemeslus. Tika rādīta diskriminācijas tendenču statistika un izmaiņas Latvijas sabiedrībā šajā jautājumā pēdējo piecu gadu laikā, kā arī skaidroti un izcelti visizplatītākie diskriminācijas iemesli, t.i., vecums, dzimums, invaliditāte, vienlaicīgi minot, ka cilvēki reti tiek diskriminēti

viņu reliģisko uzskatu vai rases dēļ. Tika minētas iestādes, kurās dalībnieki var saņemt palīdzību diskriminācijas gadījumā: biedrība „Patvērums „Drošā māja””, Tiesībsarga birojs un Latvijas Cilvēktiesību centrs.

Dalībniekiem tika rādīts arī video par atšķirīgajiem gadalaikiem valstī un tiem atbilstošu apģērbu. Lekcijas beigās tika pastāstīts par Informācijas centru iebraucējiem, kur ir iespējams saņemt individuālas konsultācijas.

Novērojumi

Kopumā vairākas šīs lekcijas daļas bija ļoti līdzīgas pirmajai kursu lekcijai, un nav skaidrs, kāpēc šīs tēmas bija jāatkārto vēlreiz. Tas varētu norādīt uz komunikācijas trūkumu abu pasniedzēju starpā. Papildus tam, salīdzinot ar pirmo lekciju, šīs pasniedzējas angļu valodas zināšanu trūkums neļāva viņai pārbaudīt tulkojuma kvalitāti, kas nozīmēja to, ka dažkārt dalībniekiem tika nodota neprecīza informācija.

Vairāki saziņas veidi un prezentācijas satura izvēle bija neskaidra un, iespējams, varēja izraisīt pārpratumus. Tā kā prezentācijas teksts bija tikai latviešu valodā, šķiet, ka tajā norādītā informācija nesniedz kursa dalībniekiem nekādu praktisko vērtību. Tāpat arī sarežģītu tiesību aktu nosaukumu tulkojumi un atsauces uz tiem nesniedza pilnvērtīgu izpratni par attiecīgo tiesību aktu saturu. Diskutējot par bankas pakalpojumiem, vienā brīdī, kad lekcijā tika runāts par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, radās iespaids, ka mērķa grupa tiek uzskatīta par potenciālajiem teroristiem, jo īpaši pieminot tikai migrantiem veicamu pasākumu — veidlapas aizpildīšanu bankas konta atvēršanai.

Par dažām lekcijas tēmām tika runāts pārāk detalizēti un bez skaidra mērķa, piemēram, gari un detalizēti skaidrojumi par mazām bankas pakalpojumu komisijas maksām un to struktūru kādā konkrētā bankā vai detalizēts pārskats par maternitātes pabalstiem klausītājiem, no kuriem visi bija vīrieši. No otras puses, būtu bijis vērtīgi, ja cita informācija tiktu izskaidrota vairāk, piemēram, katra pabalsta aprēķināšanas principus būtu vieglāk saprast, izmantojot kopsavilkuma tabulu. Turklāt vairākiem svarīgiem jēdzieniem trūka uzskatāmu piemēru. Kā diskriminācijas piemēri tika minēti tikai gadījumi ar invaliditāti vai veģetārismu, kas šai mērķa grupai nešķīta atbilstoši.

III. Tiesību aktu un pamattiesību mācīšana kā daļa no sociālās integrācijas: ietekmes novērtējums

1. Pašreizējā sociālās integrācijas sistēmas periodiskā un *ad hoc* novērtēšana

Sociālās integrācijas sistēma tiek novērtēta standarta plānošanas periodā un diskusijās par sabiedrības integrācijas politikas vadlīnijām, kas tiek noteiktas sešu gadu periodam.¹²⁰ Papildus tam tiek izdoti arī vidēja termiņa plānošanas dokumenti ar īsākiem, divu gadu īstenošanas plāniem.¹²¹ Sociālās integrācijas sistēma un tās darbības tiek izvērtētas, veicot iepriekšējā perioda īstenošanas plāna novērtēšanu, t.i., reizi divos gados.

Kursu rīkotāju novērtējums tiek veikts gan attiecīgā projekta laikā, gan pēc tam, kad tas ir noslēdzies. Kursu rīkotājiem ir jāiesniedz kopsavilkums un finanšu pārskati par projekta aktivitātēm saskaņā ar paraugiem, ko piešķir Kultūras ministrija — sociālās integrācijas politikas koordinējošā iestāde.¹²²

2. Sociālās integrācijas sistēmas novērtēšanas rādītāji

Parasti kursu rīkotāji tiek novērtēti, balstoties uz iesniegto kopsavilkumu un finanšu ziņojumiem, vienlaicīgi izvērtējot, vai visi konkrētā projekta kritēriji ir ievēroti. Galvenais abu kursu rādītājs, kas noteikts šo projektu specifikācijās, ir mērķa grupas dalībnieku skaits, kas piedalījies šajosursos. Projekta īstenošanas periodā no 2018. gada janvārim līdz 2020. gada jūnijam paredzēts, ka patvēruma meklētāju kursus apmeklē ne mazāk kā 500 patvēruma meklētāju¹²³, savukārt trešo valstu valstspiederīgo projektu kopīgais mērķis ir 1000 personas laikposmā no 2017. gada maijam līdz 2018. gada decembrim¹²⁴.

Lai arī koordinējošā iestāde to nepieprasa, patvēruma meklētāju kursu rīkotājs iepriekšējā projekta periodā piesaistīja arī ārpakalpojuma sniedzēju ārējā pārskata veikšanai. Tā novērtēšanas ziņojumos kursi tika novērtēti, balstoties uz plānotajām projekta aktivitātēm, dalībnieku atsauksmēm par kursiem, galveno izaicinājumu analīzes un ieteikumiem katrai projekta aktivitātei, kursu dalībnieku statistikas, kā arī vispārējiem secinājumiem par projekta īstenošanu. Pašreizējā projekta periodā šāds pārskats netiks veikts.¹²⁵

Turklāt visa sociālās integrācijas sistēma ir pārskatīta un izvērtēta pētījuma ziņojumos, kurus uzdeva izstrādāt valsts iestādes. Nodibinājuma „Baltic Institute of Social Sciences” 2017. gada ziņojumā par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā tas izvērtēja visas PMIF projektu aktivitātes, tostarp veicot arī trešo valstu valstspiederīgo anketēšanu par

¹²⁰ Aktuālais: „Ministru kabineta 2011.gada 20.oktobra rīkojums Nr.542 „Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņem 2012.-2018.gadam””. Skatīts 15.01.2018.

¹²¹ Skatīt, piemēram, „Ministru kabineta 2014.gada 18.februāra rīkojums Nr. 268 „Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018. gadam īstenošanas plānu 2017.-2018. gadam””. Skatīts 15.01.2018.

¹²² M. Burima, L. Celma, I. Janiša, intervijas ar autoru, 23.04.2018. un 25.04.2018.

¹²³ „(..) Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām (..) konkursa nolikums”. Skatīts 26.04.2018.

¹²⁴ „Programmas, kas uzlabo imigrantu līdzdalību (integrācijas kursi) (..) konkursa nolikums.”. Skatīts 26.04.2018.

¹²⁵ SIA Weitner (2017), „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām. Projekta otrais starpposma izvērtējums” .

integrācijas kursu kvalitāti un nepieciešamību, kā arī intervēja par projekta īstenošanu atbildīgās organizācijas.¹²⁶ Arī Sabiedrības integrācijas fonda 2015. gada pētījuma ziņojumā tika novērtēta integrācijas kursu pieejamība un kvalitāte.¹²⁷

3. Kursu apmeklētāju atsauksmes

Visiem kursu rīkotājiem vismaz divreiz projekta laikā ir jāapkopo atsauksmes no kursu apmeklētājiem, ko pēc tam izskata Kultūras ministrija.

Kopumā atsauksmes ir apmierinošas, un publiski pieejamās atsauksmes par vienu no kursiem liecina par apmierinātības līmeni virs 90 %.¹²⁸ Taču anketas jautājumi ir ļoti vispārīgi, kas neļauj detalizēti novērtēt kursu kvalitāti. Arī trešo valstu valstspiederīgo anketu rezultāti norāda uz pozitīvām atsauksmēm, kur 90 % no respondentiem apgalvo, ka ar kursiem ir apmierināti. Viņi norādīja uz to, ka ir pieejams tulkojums viņiem saprotamā valodā, turklāt tulku sniegto pakalpojumu kvalitāte bija izcila.¹²⁹

Taču tika izcelts arī tas, ka lekcijās ir grūti uztvert informāciju, tāpēc būtu noderīgi, ja lekciju skaits būtu lielāks un vadīšanas temps — lēnāks.¹³⁰ Vairāki respondenti vērsa uzmanību uz to, kaursos saņemtā informācija atšķīrās no reālās situācijas, ar kuru viņi pēc tam saskārās.¹³¹ Mūsu novērojumi gadījuma izpētes laikā šo secinājumu apstiprina.

Vairāki no socializācijas pasākumiem un ekskursijām (piemēram, šokolādes muzeja apmeklējums) kopumā tika vērtētas kā pozitīvas un izklaidējošas, taču citas (kā braucieni izziņāt Latvijas kultūru un vēsturi) tika atzītas par mazāk interesantām vai noderīgām.¹³²

Atsauksmju izmantošana

Atsauksmes kursu pasniedzēji var ņemt vērā *ad hoc* veidā. Projekta īstenošanas laikā viņiem ir iespēja pielāgot un mainīt kursu saturu. Arī iestādes, kas piedāvā šo pakalpojumu vairākos projektos pēc kārtas, var mainīt un uzlabot kursu saturu, balstoties uz projekta specifikācijas izmaiņām vai viņu pašu pieredzi.

Plašākā mērogā Kultūras ministrijai un speciālistiem, kas iesaistīti valsts integrācijas vadlīniju un divu gadu īstenošanas plānu veidošanā, ir iespēja izskatīt dalībnieku atsauksmes par konkrētajiem projektu kursiem un mainīt to formu un saturu, kas vēlāk atspoguļotos arī projektu konkursos.

¹²⁶ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 79.-97. lpp.

¹²⁷ Sabiedrības integrācijas fonds (2015), „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā”, 59.-73. lpp.

¹²⁸ „Projekta kvalitātes novērtējuma anketu rezultātu izvērtējums (2017. gads)”. Skatīts 23.04.2018.

¹²⁹ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 40. lpp.

¹³⁰ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 93.-94. lpp.

¹³¹ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 93. lpp.

¹³² Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 94. lpp.

IV. Secinājumi un ieteikumi

1. Sociālās integrācijas sistēmas spēja sekmēt kursu apmeklētāju informētību un sagatavot viņus pret rasistiskām un ksenofobiskām darbībām

Vispārējā sociālās integrācijas kursu spēja sekmēt informētību par diskriminācijas jautājumiem ir ļoti ierobežota. Lai arī patvēruma meklētāju integrācijasursos pašreizējā projekta ietvaros tika iekļauts modulis par šo tēmu, lekcijās par to tika sniegta tikai pamatinformācija. Kursos dažādie diskriminācijas veidi netika izskaidroti ar piemēru palīdzību, turklāt netika arī izskaidrota kārtība, kā iesniegt sūdzības vai ziņot par pārkāpumiem.

Trešo valstu valstspiederīgo integrācijasursos šīs tēmas nebija iekļautas, tāpēc tās varēja apskatīt tikai *ad hoc* veidā, ja dalībnieki par tām uzdeva jautājumus. Tas nozīmē to, ka šī tēma tiktu apspriesta tikai tad, ja dalībnieki būtu saskārušies ar diskrimināciju, un arī tad tiktu runāts tikai par šiem konkrētajiem gadījumiem, nevis piedāvāts visaptverošs tēmas pārskats.

Sūdzību novērtējums

Sūdzību skaits, ko saņēmis Tiesībsarga birojs, vai policijas uzsāktu lietu skaits ir mazs. Lielākā daļa uzsāktu lietu bija saistītas ar naida runu tiešsaistē. 2016. gadā tika veikta izmeklēšana par ārvalstnieku neieliešanu atsevišķos bāros un naktsklubos¹³³, savukārt 2015. gadā plašsaziņas līdzekļos tika atspoguļots gadījums, kurā ārvalstu studenti tika pazemoti un aprāpti, cenšoties izīrēt dzīvokli.¹³⁴ Papildus tam Tiesībsarga birojs un Latvijas Cilvēktiesību centrs ziņo par vairākām sūdzībām, kas saņemtas no starptautiskajiem studentiem saistībā ar diskrimināciju (skatīt 1. tabulu).

	Tiesībsarga birojs*	Policijas reģistrētie naida noziegumi**	Policijas uzsāktās lietas**
2014. g.	5	13	7
2015. g.	2	11	1
2016. g.	2	11	7

1. tabula Dati no EDSO ziņojumiem par naida noziegumiem** un ASV Valsts departamenta*.¹³⁵

Arī Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, kas aptaujā krievu mazākumtautības pārstāvjus Latvijā par diskrimināciju un aizskarošu attieksmi etniskās piederības vai imigrantu izcelsmes dēļ, 2017. gadā ziņoja, ka pēdējo piecu gadu laikā 11 % no aptaujātajiem ir piedzīvojuši diskrimināciju un 6 % ir saskārušies ar aizskarošu attieksmi, savukārt pēdējo 12 mēnešu laikā 6 % ir piedzīvojuši diskrimināciju un 4 % ir saskārušies ar aizskarošu attieksmi.¹³⁶

Ņemot vērā mazo sūdzību skaitu un aptauju datu trūkumu par patvēruma meklētājiem un trešo valstu valstspiederīgajiem, integrācijas kursu efektivitāti var novērtēt, balstoties tikai uz individuālu gadījumu, par kuru zināms tas, ka viens mērķa grupas dalībnieks pēc kursu apmeklējuma ir ziņojis par pārkāpumu. Lai arī Latvijas Cilvēktiesību centrs saņem ziņojumus un sūdzības par diskriminācijas gadījumiem, nav informācijas par to, ka šādi ziņojumi tiek iesniegti pēc integrācijas kursu apmeklēšanas.¹³⁷

¹³³ ASV Valsts departaments, Latvia 2016 Human Rights Report, 21. lpp.

¹³⁴ ASV Valsts departaments, Latvia 2015 Human Rights Report, 21. lpp.

¹³⁵ „Human Rights Reports”, ASV Valsts departaments. Skatīts 28.04.2018.

„Latvija”, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs. Skatīts 27.04.2018.

¹³⁶ „Second European Union Minorities and Discrimination Survey”, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Skatīts 30.04.2018.

¹³⁷ E.Oļševskis, intervija ar autoru, 23.04.2018.

Integrācijas kursu saturs

		Patvēruma meklētāji*	Trešo valstu valstspiederīgie**		
			„Integrācijas ABC”	„Esi sveicināta, simtgades Latvija”	„Mēs – Latvija”
2016. g.	Rīga	157	-	-	-
	Citi reģioni	0	-	-	-
2017. g.	Rīga	298	72	0	88
	Citi reģioni	0	81	80	0

2. tabula Dati no biedrības „Patvērums „Drošā māja”” un projekta kursu rīkotājiem**. ¹³⁸

Ņemot vērā, cik mazu daļu no trešo valstu valstspiederīgajiem sastāda patvēruma meklētāji, viņu piekļuve integrācijas kursiem ir teju universāla. Saskaņā ar Kultūras ministrijas statistiku 2017. gadā 77 % no visiem patvēruma meklētājiem apmeklēja integrācijas kursus, ¹³⁹ un ministrija nākamo divu gadu laikā plāno palielināt šo skaitu līdz 85 %.

Tā trešo valstu valstspiederīgo daļa, kas ir piedalījies sociālās integrācijasursos, ir ļoti maza salīdzinājumā ar kopējo trešo valstu valstspiederīgo skaitu valstī. 2017. gadāursos piedalījās vien 321 dalībnieks, taču Kultūras ministrija līdz 2020. gadam plāno palielināt šo skaitu līdz 2000 dalībniekiem. Tāpat vispārējās trešo valstu valstspiederīgo aptaujas rezultāti norāda, ka aptuveni 20 % no trešo valstu valstspiederīgajiem ir piedalījušies integrācijasursos, un lielākajai daļai dalībnieku ir pastāvīgās uzturēšanās atļaujas. Turklāt kursus lielākoties apmeklē personas, kas dzīve ārpus galvaspilsētas (28 % reģionālajās pilsētās un 23 % reģionos salīdzinājumā ar 18-19 % Rīgā).¹⁴⁰ Šāds rezultāts veidojas, pateicoties gan iespējai, gan motivācijai apmeklēt šos kursus.

Balstoties uz informāciju, ko programmas vadītāji sniedza intervijās, valodu kursi rada lielāku interesi nekā sociālās integrācijas kursi, jo tie tiek uzskatīti par vērtīgākiem un noderīgākiem.¹⁴¹ Turklāt iepriekšējie pētījumi liecina, ka interesi par šiem kursiem izrāda tie trešo valstu valstspiederīgie, kuri ieradušies Latvijā agrāk nekā pirms diviem mēnešiem, jo pārējie jau ir nodibinājuši pietiekami daudz profesionālo un sociālo kontaktu, lai iegūtu viņiem interesējošo informāciju.¹⁴²

Kursu regularitāte

Patvēruma meklētājiem ir labāka piekļuve kursiem, jo tie mērķa grupām tiek piedāvāti, kamēr personas atrodas patvēruma meklētāju uzņemšanas centrā. Visi patvēruma meklētāji tiek iedalīti grupās, kurām ir izveidots konkrēts kursu grafiks. Kad centrā ierodas jauni patvēruma meklētāji, tiek izveidotas jaunas grupas. Trešo valstu valstspiederīgajiem kursi ir pieejami tikai konkrētā projekta īstenošanas periodā, un kursu pieejamība ir atkarīga no kursu rīkotāja, kurš tos piedāvā pēc rotācijas principa, kad ir noslēdzies pieteikšanās periods.

Runājot par tiesību aktu un pamattiesību aspektiem, kas iekļautiursos, informācija par uzturēšanās juridiskajiem aspektiem, kā arī par diskrimināciju un vienlīdzīgām iespējām tiek regulāri iekļauta patvēruma meklētāju apmācību programmā. Trešo valstu valstspiederīgosursos ir prasība izskaidrot tikai Latvijas politisko sistēmu, savukārt jautājumus par tiesību aktiem un pamattiesībām var izskatīt *ad hoc* veidā atkarībā no konkrētās kursu grupas, kursiem un pasniedzēja.

¹³⁸ „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”, biedrība “Patvērums ‘Drošā māja’”. Skatīts 25.04.2018. M. Burima, L. Celma, I. Janiša. Atsevišķas intervijas ar autoru, 23.04.2018. un 25.04.2018.

¹³⁹ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”.

¹⁴⁰ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 90. lpp.

¹⁴¹ L. Celma, intervija ar autoru, 24.04.18.

¹⁴² Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 90. lpp.

Apskatītās tēmas

Trešo valstu valstspiederīgoursos vienīgā informācija par tiesību aktiem un pamattiesībām ietver dažus valsts politiskās un tiesu sistēmas aspektus, kā valdības struktūru un Latvijas Satversmi. Pārējo informāciju, kas saistīta ar šīm tēmām, var apskatīt *ad hoc* veidā atkarībā no konkrētā kursu rīkotāja, pasniedzēja vai kursu formāta.

Patvēruma meklētājiem par šīm tēmām stāsta vairāk. Papildus patvēruma un uzturēšanās juridiskajiem aspektiem,ursos tiek apskatīta arī valsts politiskā sistēma, valdības struktūra un Latvijas Satversme. Turklātursos ir iekļauts atsevišķs modulis, kurā tiek stāstīts par diskrimināciju un vienlīdzīgām iespējām, apskatot diskriminācijas veidus, piemērus un iestādes, kurām var ziņot par diskrimināciju un lūgt palīdzību. Tāpatursos tiek minēta piekļuve juridiskajai palīdzībai, kā arī dažas tiesībaizsardzības iestādes vai tiesu varas institūcijas, bet par tām parasti plaši nestāsta.

Saturs

Ņemot vērā to, ka abu mērķa grupu kursu garums ir no 16 līdz 30 akadēmiskajām stundām, kursu saturs ir diezgan ierobežots. Patvēruma meklētājuursos padziļināti tiek apskatīta patvēruma procedūra, bet vispārējām tēmām, kā politiskā sistēma, diskriminācija un vienlīdzīgas iespējas, tiek skaidroti tikai pamatjēdzieni un pamatprincipi. Ar šīm tēmām saistīti piemēri un materiāli tiek apskatīti tikai tādos gadījumos, kad par tiem jautā dalībnieks vai kāds no viņiem dalās savā pieredzē.

Trešo valstu valstspiederīgo kursi atšķirsies atkarībā no kursu rīkotāja un satura, ko izvēlas pasniedzēji. Jaursos ir paredzētas arī diskusijas, dažas grupas, iespējams, par atsevišķām tēmām uzzinās vairāk informācijas nekā citas grupas.

Pasniedzēju kvalifikācijas atbilstība un pieeja

Dažādosursos ir pasniedzēji ar atšķirīgu kvalifikāciju, bet kopumā visiem pasniedzējiem ir vajadzīgā izglītība un akadēmiskās zināšanas, kas atbilst projekta tehniskajai specifikācijai.

Daži kursu rīkotāji norādīja, ka juridisko speciālistu piesaistīšana, lai vadītu lekcijas par tēmām, kuras viņi labi pārzina (piemēram, eksperts no Valsts leņēmumu dienesta, kurš stāstītu par nodokļu sistēmu), neļauj sasniegt kursu mērķi, t.i., sniegt padomus, kas būtu noderīgi praksē, nevis stāstīt teoriju par attiecīgo tēmu.

Patvēruma meklētāju kursu pasniedzēji ir juridisko jautājumu eksperti, taču šķita, ka viņiem trūkst padziļinātu zināšanu par vairākām tēmām, jo īpaši diskrimināciju un vienlīdzīgām iespējām. Dažādu veidu diskriminācija ir jāprot izskaidrot ar saprotamiem piemēriem, tādā veidā sagatavojot mērķa grupas dalībniekus un palīdzot viņiem atpazīt šādus gadījumus praksē. Tā vietāursos tika apskatīti tikai juridiskie un teorētiskie diskriminācijas aspekti un statistika, nesniedzot kursa dalībniekiem praktiskas zināšanas par to, kā atpazīt diskrimināciju un kā viņiem rīkoties gadījumos, kad viņi saskaras ar diskriminējošu rīcību vai attieksmi.

Neraugoties uz to, ka lekciju laikā tika nodrošināts tulkojums, dažkārt pasniedzēju angļu valodas (starpniekvalodas) zināšanas nebija gana augstā līmenī, lai pārliecinātos, ka kursa dalībniekiem tiek nodota precīza informācija.

2. Ieteikumi

Strukturālās problēmas

Saskaņā ar pētījumu par trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā, PMIF finansētie integrācijas kursi saskaras ar nopietnām strukturālajām problēmām, tostarp (1) mērķa grupas motivāciju apmeklēt kursus, (2) iespēju rīkot kursus konkrētām mērķa grupām, (3) valodas un integrācijas kursu aktivitāšu nodalīšanu, kas ierobežo kursu apmeklētību, (4) socializēšanās pasākumu ilguma ierobežošanu līdz 8 stundām, kas ierobežo dalībnieku iekļaušanās iespējas

sabiedrībā. Tikai vienai iestādei ir nepieciešamie institucionālie resursi un pieredze, lai organizētu integrācijas kursus patvēruma meklētājiem, kas nozīmē to, ka citiem iespējamiem projekta dalībniekiem ir ierobežota pieeja valsts un projekta finansējumam.¹⁴³ Šie aspekti būtu jāņem vērā nākamajos politikas plānošanas periodos, izvērtējot integrācijas kursu struktūru un saturu, kā arī sastādot projektam nepieciešamo tehnisko specifikāciju.

Nepārtrauktības trūkums

Līdzīgi kā pētījumā par 2015. gada valodas un integrācijas kursu kvalitāti, tiek secināts, ka kursu nepārtrauktība šobrīd ir viena no lielākajām problēmām Latvijas sociālās integrācijas sistēmā.¹⁴⁴ Visi šobrīd pieejamie integrācijas kursi tiek rīkoti ar PMIF finansējuma palīdzību, bet pirms tam līdzīgus pasākumus finansēja Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonds (2007.-2013. gadā). Tas nozīmē to, ka atbalsts sociālajai integrācijai netiek sniegts regulāri un nepārtraukti, kas neļauj izveidot pieejamāku un visaptverošāku sociālās integrācijas sistēmu Latvijā. Ja tiks ieviesta visaptveroša, nepārtraukta un saskaņota sociālās integrācijas sistēma, tad būs nepieciešamība mainīt finansējumu un integrācijas kursu organizēšanas shēmu.

Uzmanības centrā — praktiskie aspekti

Kursu saturā, jo īpaši patvēruma meklētājuursos, šobrīd liela uzmanība tiek pievērsta praktiskajiem aspektiem dzīvei Latvijā. Lai arī atsauksmes norāda uz to, ka šī pieeja ir vērtīga un nepieciešama¹⁴⁵, tas dažkārt liedz iespēju apskatīt svarīgus Latvijas kultūras un sabiedrības aspektus. Piemēram, patvēruma meklētājuursos sīki tiek skaidrots process, kā piekļūt bankas pakalpojumiem, bet tajā pašā laikā tajos netiek stāstīts par kultūrā un sabiedrībā pieņemto normu atšķirībām Latvijā un viņu izcelsmes valstī, piemēram, par to, ka Latvijā bieži strādā abi vecāki vai ka šeit sievietes ir vairāk pārstāvētas vadošos amatos. Tas ir sarežģīts uzdevums gan kursu rīkotājiem, veidojot kursu saturu, gan Kultūras ministrijai un politikas plānotājiem, kas atbild par kursu saturu plānošanu nākotnē. Viens no veidiem, kā šo jautājumu risināt, ir skaidrot praktiskos aspektus kopā ar papildu juridiskajiem un kultūras elementiem, piemēram, lekcijā par nodarbinātību Latvijā stāstīt arī par diskrimināciju darba vietā vai pieejamo atbalstu strādājošiem vecākiem.

Kursu ilgums

Visi trešo valstu valstspiederīgo kursu rīkotāji norāda, ka kursu akadēmisko stundu skaits ir pārāk mazs. Ņemot vērā kursus iekļaujamās tēmas, pasniedzēji uzskata, ka par atsevišķām tēmām ir ļoti grūti izstāstīt visus aspektus, kuri apmeklētājiem varētu interesēt. Konsekutīvā tulkojuma nepieciešamība arī palēnina darbu, kas apgrūtina apskatīt tādas dalībniekiem interesējošas tēmas kā izglītība vai veselības aprūpe. Ja tiktu piedāvāti ilgāki vai dažādu līmeņu sociālās integrācijas kursi, tad būtu lielāka iespēja padziļināti pastāstīt par dažādiem ikdienas dzīves aspektiem Latvijā.

Integrācijas kursi un valodas apmācība

Kopumā interese par integrācijas kursiem, jo īpaši no trešo valstu valstspiederīgo puses, ir ievērojami mazāka nekā par valodas kursiem. Kad integrācijas kursi tiek rīkoti kā atsevišķs pasākums, tie piesaista mazāk mērķa grupas dalībnieku un ir mazāk efektīvi. Taču vienā programmā iekļautie valodas un integrācijas kursi ļauj mērķa grupas dalībniekiem, kuriem sākotnēji ir interese par valodas kursiem, apmeklēt arī integrācijas kursus. Tas norāda uz to, ka kursu apvienošana varētu būt labāka par atsevišķu kursu rīkošanu. Turklāt no organizatoriskā viedokļa resursu izmantošanas ziņā tas varētu būt daudz efektīvāks risinājums.

Vispārējā patvēruma sistēma

Vairāki speciālisti ir secinājuši, ka patvēruma meklētājiem nav pietiekamas piekļuves citiem integrācijas procesā svarīgiem aspektiem, piemēram, mājošanu vai darba tirgum. Tas cilvēkiem liedz pievērsties tādiem jautājumiem kā

¹⁴³ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 91.-92. lpp.

¹⁴⁴ Sabiedrības integrācijas fonds (2015), „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā”, 3. lpp.

¹⁴⁵ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, 94. lpp.

diskriminācijai vai savu likumisko tiesību izmantošanai, uzsākot kriminālprocesu vai iesniedzot prasību par zaudējumu atlīdzību. Lai patvēruma meklētāji būtu labāk sagatavoti un zinātu, kā novērst rasismu un diskrimināciju, ir jāizveido stabila patvēruma sistēma, kas vispirms nodrošina adekvātu piekļuvi mājokļu un darba tirgum. Šobrīd pasniedzēji nonāk situācijās, kurās viņiem ir jāskaidro, kāpēc šāda pamata palīdzība nav pieejama, kaut arī tas neietilpst viņu pienākumos. Turklāt šādos apstākļos ir grūti ierosināt kādu konkrētu rīcības stratēģiju.

Izmantotā literatūra

2000/43/EC (29.07.2000).

2000/78/EC (27.11.2000).

2006/54/EC (05.07.2006).

2000/C 364/01 (18.12.2000).

2012/C 326/01 (26.10.2012).

„Administrative Justice in Europe. Report on the Republic of Latvia”, ACA-Europe . Skatīts 25.04.2018. http://www.aca-europe.eu/en/eurtour/i/countries/latvia/latvia_en.pdf

„Administratīvais process tiesā”, Latvijas tiesu portāls [„Administrative Procedure in court”, Latvian Court Website]. Skatīts 29.04.2018. <https://www.tiesas.lv/process-3>

„Administratīvo pārkāpumu lietas”, Latvijas tiesu portāls [„Administrative Offenses”, Latvian Court Website]. Skatīts 29.04.2018. <https://www.tiesas.lv/administrativo-parkapumu-lietas>

„Aizsardzības mehānismi diskriminācijas gadījumos” [Defense Mechanisms when Faced with Discrimination], Latvian Centre for Human Rights. Skatīts 27.04.2018. <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/aizsardzibas-mehanismi-diskriminacijas-gadijumos/>

„Aizsardzības mehānismi pret diskrimināciju” [Protection Mechanisms Against Discrimination], The Ombudsman’s Office. Skatīts 28.04.2018. <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/diskriminacijas-noversana/aizsardzibas-mehanismi-pret-diskriminaciju>

ASV Valsts departaments, „Latvia 2015 Human Rights Report”, 21. lpp.

ASV Valsts departaments, „Latvia 2016 Human Rights Report”, 5.-21. lpp.

„Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”, Society „Shelter ‘Safe House’”. Skatīts 25.04.2018. <http://www.patverums-dm.lv/lv/atbalsta-pasakumi-starptautiskas-aizsardzibas-personam>

„(..) Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām (..) konkursa nolikums” [Support activities for beneficiaries of international protection. Project specifications]. Skatīts 26.04.2018. https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/PMIF/konkursi/PMIF_27.10.2017_02/Nolikums_9akt.pdf

„Baltic Institute of Social Sciences” (2017), „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” [Portrait of Third Country Nationals in Latvia for 2017], 40-94. lpp.

Biedrība „Patvērums ‘Drošā māja’”. Skatīts 29.04.2018. <http://www.patverums-dm.lv/en/>

Centre for Human Rights, Lifecycle of a Hate Crime. A Country Report for Latvia, 2017, 9. lpp. http://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/01/03/2018/ENG_brosura_internetam.pdf

„Civillietas,” Latvijas tiesu portāls [„Civil Cases,” Latvian Court Website]. <https://www.tiesas.lv/civillietas> and Latvian

„Darbības pamats un funkcijas”, Augstākā tiesa. Skatīts 29.04.2018. <http://at.gov.lv/en/par-augstako-tiesu/darbiba/darbibas-pamats-un-funkcijas>

Drošības policija, „Security Police Annual Report for 2016”, 5. lpp.

<http://dp.gov.lv/en/?rt=documents&ac=download&id=20>

Dupate, Kristīne un Garokalna-Bihela, Guna. „Es un sabiedrība – mūsu iespējas un tiesības. Diskriminācijas novēršanas rokasgrāmata juridiskām profesijām.” [Me and society – opportunities and rights. A Legal Handbook for Preventing Discrimination]. Rīga, 2014.

http://at.gov.lv/files/uploads/files/7_Resursi/Rokasgramatas/diskrimin_novers_digit.pdf

E.Oļševskis, intervija ar autoru, 23.04.2018.

Fair Trials International (2015), Criminal Proceedings and Defence Rights in Latvia, 20. lpp.

<https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/Latvia-Notes-of-Advice-on-Criminal-Proceedings-and-Defence-Rights-in-Latvia.pdf>

„Guide to Latvian Legal System and Legal Research”. Skatīts 26.04.2018.

<http://www.nyulawglobal.org/globalex/Latvia1.html>

„Human Rights Reports”, U.S. Department of State. Skatīts 28.04.2018 <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/>

„Informācija par Juridiskās palīdzības administrāciju”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

<http://www.jpa.gov.lv/>

I.Janiša, intervija ar autoru, 23.04.2018

„Integrācijas ABC – 2017” [Integration ABC – 2017]. Skatīts 26.04.2018. <http://www.sadarbibasplatforma.lv/ia2017.html>

„Jomas, uz kurām attiecas diskriminācijas aizliegums” [Areas Where Discrimination is Prohibited]. Skatīts 22.04.2018.

<http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/jomas-uz-kuram-attiecas-diskriminācijas-aizliegums/>

„Juridiskā palīdzība izraidāmiem ārzemniekiem”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

<http://www.jpa.gov.lv/valsts-nodrosinata-juridiska-palidziba-izraidamiem-arzemniekiem>

„Juridiskā palīdzība patvēruma jomā”, Juridiskās palīdzības administrācija. Skatīts 25.04.2018.

<http://www.jpa.gov.lv/valsts-nodrosinata-juridiska-palidziba-patveruma-joma>

„Kamenska, Anhelita. „Country Report. Non-discrimination. Latvia”, European Commission (2017), 8.-33. lpp.

<https://www.equalitylaw.eu/downloads/4451-latvia-country-report-non-discrimination-2017-pdf-1-96-mb>

Kāda ir pašvaldības policijas kompetence” [What are the Competencies of the Municipal Police?]. Skatīts 25.04.2018.

<https://www.lvportals.lv/skaidrojumi/285041-kada-ir-pasvaldibas-policijas-kompetence-2017>

Kučs, Artūrs and Juris Gromovs, Aija Lulle. „Rasisma un neiecietības novēršana” [Prevention of Racism and Intolerance]. *International Migration Organization, Riga Office* (2009). 91. lpp.

https://www.researchgate.net/profile/Aija_Lulle/publication/267981486_Rasisma_un_neiecietibas_noversana/links/545e75d00cf295b561602e55/Rasisma-un-neiecietibas-noversana.pdf

L.Celma, intervija ar autoru, 24.04.2018

„Latvia”, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Skatīts 27.04.2018.

<http://hatecrime.osce.org/latvia>

Latvija / Administratīvā procesa likums [Administrative Procedure Law], (25.10.2001).

Latvija / Administratīvo pārkāpumu kodekss [Administrative Violations Code], (07.12.1984).

Latvija / Civillikums [Civil Law], (01.09.1992).

Latvija / Civilprocesa likums [Civil Procedures Law], (14.10.1998).

Latvija / Patērētāju tiesību aizsardzības likums [Consumer Protection Law], (18.03.1999).

Latvija / Kriminālprocesa likums [Criminal Procedure Law] (21.04.2005).

Latvija / Krimināllikums [Criminal Law], (17.06.1998).

Latvija / Izglītības likums [Law on Education], (29.10.1998).

Latvija / Darba Likums [Labour Law], (20.06.2001).

Latvija / Likums „Par tiesu varu” [Law on Judicial Power], (15.12.1992).

Latvija / Fizisko personu — saimnieciskās darbības veicēju — diskriminācijas aizlieguma likums [Law on the Prohibition of Discrimination of Natural Persons-Economic Operators], (29.11.2012).

Latvija / Ārstniecības likums [Medical Treatment Law], (26.02.1998).

Latvija / Noteikumi Nr.1342 „Kārtība, kādā personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tikšanās laikā ar aizstāvi tiek nodrošināta tulka palīdzība” [Regulation No 1342 ‘Procedures for providing translation services to a person who has the right of defence, during a meeting with legal counsel] (19.11.2013).

Latvija / Tiesībsarga likums [Ombudsman Law], (06.04.2006).

Latvija / Likums „Par sociālo drošību” [Social Security Law], (07.09.1995).

„Latvijas Cilvēktiesību centrs”. Skatīts 26.04.2018. <http://cilvektiesibas.org.lv/en/about-us/>

Latvijas Cilvēktiesību centrs, Lifecycle of a Hate Crime. A Country Report for Latvia, 2017, 9. lpp.
http://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/01/03/2018/ENG_brosura_internetam.pdf

Latvijas Cilvēktiesību centrs, „Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police”, 2009, 6.-21. lpp.
http://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/01/2012/Naida_noziequms_ENG_Internetam.pdf

„Latvijas Republikas Satversme”. Skatīts 24.04.2018. <http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution>

Latvijas Republikas Tieslietu Ministrija, 2016. Gada publiskais pārskats, 18-45 lpp.

Latvijas Republikas Valsts Kontrole (2017), Vai pirmstiesas izmeklēšana Valsts policijā ir efektīva? [State Audit Office. Report on the Effectiveness of Pre-Trial Investigations of State Police], 28. lpp.

Latvijas Valsts Policija, „Publiskais pārskats 2016” [Latvian State Police, „Annual Report for 2016], 2016, 20 lpp.

„Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija”. Skatīts 24.04.2018. <http://www.advokatura.lv/lv/kolegija/>

Lāce, Agnese, un Rasmuss Filips Geks. „Mapping of social orientation: the case of Latvia”, Centre for Public Policy Providus (2018), 9. lpp.,
http://providus.lv/article_files/3444/original/Mapping_Social_Orientation_LV_ENGLISH.pdf?1520253462

Levits, Egils. „Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.” [Commentary on the Constitution of the Republic of Latvia. Chapter XIII. Human Rights]. Rīga, 2011, 74-75. lpp.
http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/07/91_PANTS.pdf

„Manas tiesības noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas laikā un pirms lietas nodošanas tiesai” [Rights in case of criminal offenses during investigation and pre-trial process], European e-Justice. Skatīts 22.04.2018. https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-LV-maximizeMS-en.do?clang=lv&idSubpage=2#No2

M.Burima, intervija ar autoru, 23.04.2018.

„Ministrija”. Skatīts 29.04.2018. <https://www.lm.gov.lv/text/55>

„Ministru kabineta 2011.gada 20.oktobra rīkojums Nr.542 “Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņem 2012.–2018.gadam” [Cabinet Regulation No 542 of October 20, 2011]. Skatīts 15.01.2018. <https://likumi.lv/doc.php?id=238195>

„Ministru kabineta 2014.gada 18.februāra rīkojums Nr. 268 “Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018. gadam īstenošanas plānu 2017.-2018. gadam” [Cabinet Regulation No 268 of 18.02.2014]. Skatīts 15.01.2018. <https://likumi.lv/doc.php?id=291179>

„Ministru Kabinets”. Skatīts 26.04.2018. <https://www.mk.gov.lv/en/content/cabinet-ministers>

„Noslēgto līgumu saraksts. Aktivāte Nr.8” [List of projects. Activity No 8]. Skatīts 21.04.2018. https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/PMIF/likumi/TABULA_PMIF_PROJEKTI_KM_MAJAS_LAPAI_janv_2018.pdf

„Noziegumi Latvijā 2017. gadā” [Crimes in Latvia in 2017]. Skatīts 20.04.2018. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/293502-noziegumi-latvija-2017-gada-2018>

„Par mums, ‘Skalbes’”. Skatīts 29.04.018. <http://www.skalbes.lv/par-mums>

„Policijas darbinieku pienākumi un tiesības” [Rights and Obligations of Police Officers], Valsts Policija. Skatīts 26.04.2018. <http://www.vp.gov.lv/?id=367>

„Programmas, kas uzlabo imigrantu līdzdalību (integrācijas kursi) (..) konkursa nolikums.” [Project Specifications for Activities that Foster Imigrant Participation in Host Society]. Skatīts 26.04.2018. https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/PMIF/konkursi/KMnol_8aktivitate.pdf

„Projekta kvalitātes novērtējuma anketu rezultātu izvērtējums (2017. gads)” [Project Quality Evaluation Assessment for 2017], Innovation Support Centre. Skatīts 23.04.2018. http://inovacijucentrs.lv/assets/Anketu%20kops_Mes_Latvija_2017.pdf

“RACCOMBAT Documents and Publications”. Skatīts 25.06.2018. <http://raccombat-project.eu/documents-and-publications/>

„Projekts „MĒS-Latvijā” [Project „Us – in Latvia”], Inovāciju atbalsta centrs. Skatīts 29.04.2018. http://inovacijucentrs.lv/img/1B.brozhura_A4_26.01.18.jpg

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS (2013), Victim’s rights to legal aid in the criminal proceedings in Latvia, 3-9. lpp. http://providus.lv/upload_file/Publikācijas/Kriminalt/Report_Latvia.pdf

„Satversme —Latvijas Republikas konstitucionālais pamats” [Satversme as the constitutional basis for Latvian Republic]. Skatīts 22.04.2108. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/42221>

„Second European Union Minorities and Discrimination Survey”, European Union Agency for Fundamental Rights. Skatīts 30.04.2018. <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-second-eu-minorities-discrimination-survey?mdq1=theme&mdq2=8992>

SIA Weitner (2017), „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām. Projekta otrais starpposma izvērtējums” [Support for Beneficiaries of International Protection. Second Evaluation of the Project].

Sabiedrības integrācijas fonds (2015), „Trešo valstu pilsoņu porters Latvijā” [Portrait of Third Country Nationals in Latvia], 3-73. lpp. http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/tres-valst-pils-port/Gramata_pilsonu_290615_web.pdf

„Tiesībsargs”. Skatīts 26.04.2018. <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/par-mums/tiesibsarga-institucija>

„Tieslietu ministrijas funkcijas”. Skatīts 29.04.2018. <https://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/darbibas-virzieni>

Tiesu Administrācija, „Judicial System in Latvia”, 21. lpp. https://www.ta.gov.lv/UserFiles/TA_buklets_ENG.pdf

“Trīs atziņas no jaunākajām aptaujām par imigrāciju”, Ramsuss Filips Geks. Skatīts 25.06.2018.

<http://providus.lv/article/tris-atzininas-no-jaunakajam-aptaujiam-par-imigraciju>

„Uzsāktas projekta „Esi sveicināta, simtgades Latvija!” aktivitātes” [Project „Welcome, Latvia for 100th Anniversary” has began]. Skatīts 28.04.2018. <https://du.lv/uzsaktas-projekta-esi-sveicinata-simtgades-latvija-aktivitates/>

„Valsts darba inspekcija”. Skatīts 26.04.2018. <http://www.vdi.gov.lv/>

„Valsts nodrošinātā juridiskā palīdzība”, Juridiskās palīdzības administrācija, [„Legal Aid available”, Legal Aid Administration]. Skatīts 25.04.2018. <http://www.ipa.gov.lv/uploads/filedir/vnjp062017.pdf>

Valsts policija, „Jūs vērsāties Valsts policijā? Kas notiek tālāk? Īss ceļvedis Jūsu tiesībās” [How to file a complaint in the State Police? What happens after that? A short guide on rights], 2013, 3. lpp. <http://www.cietusajiem.lv/wp-content/uploads/2014/07/Policijas-broshuraL.pdf>